

ΑΡΙΣΤΟΥ ΚΑΜΠΑΝΗ

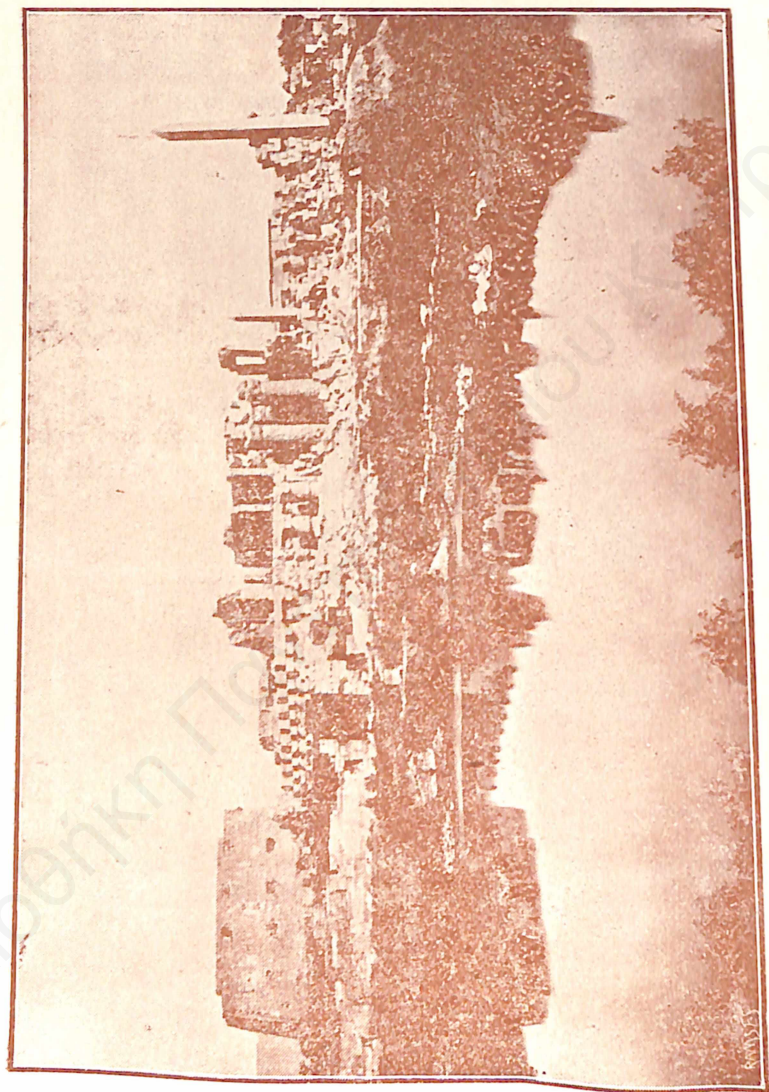

ΝΑΟΙ ΚΑΙ ΤΑΦΟΙ

“ΓΡΑΜΜΑΤΑ,”
ΕΚΔΟΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΠΟΛΕΙΟ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ - 1923

PA
5610
K253
K36
1923
(PRO)

ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΟΥ ΚΑΡΝΑΚ. Η ΙΕΡΑ ΛΙΜΝΗ

ΝΑΟΙ ΚΑΙ ΤΑΦΟΙ

(ΕΝΑ ΤΑΞΕΙΔΙ ΣΤΟ ΛΟΥΕΡ)

Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Κύπρου

ΑΡΙΣΤΟΥ ΚΑΜΠΑΝΗ

ΝΑΟΙ ΚΑΙ ΤΑΦΟΙ

(ΕΝΑ ΤΑΞΕΙΔΙ ΣΤΟ ΛΟΥΞΟΡ)

“ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ”

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

1923

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

57
134
2
6
23
1
(61)

Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Κύπρου

Ἄπ τὸ Κάιρο ξεκινήσαμε βράδυ. Ἐφτάσαμε στὸ Λουῆξορ πρωί, ὕστερ' ἀπὸ σιδηροδρομικὸ ταξεῖδι πολύωρο καὶ ἀμφίβολον ὕπνο στὸ βαγόνι : Ἡμέρα τεφρὴ μαζὶ καὶ ρόδινη. Ὅλιγες σταγόνες βροχῆς, χοντρὲς σὰν προοίμιον ἀνοιξιάτικης μπόρας — ποῦ δὲν ἐξέσπασε. Ὁ οὐρανὸς ὅμως ἔμεινε ὡς τὸ βασίλειμα ἑλαφρὰ συννεφιασμένος, καὶ θύμιζε Μαρτιάτικες ὄρες Ἀττικῆς «φουσκοδεντριάς». Ἀπροσδόκητη σύγκρισι ποῦ ἐρμήνευεν ἴσως μιὰ νοσταλγία μου.

Στὸ μαλακὸ ἡμίφως τὰ μάτια δὲν αἰσθανόνταν καμμία κούρασι, μῦλο τὸ κακονύχτισμα. Καὶ ὅταν ἐσιμώσαμε πρὸς τὴν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ ποῦ κυλοῦσε γαλήνιος τὰ νερά του κάτω ἀπ τὴν περήφανη κιονοστοιχία τοῦ Ἀμένωφη καὶ μπρὸς ἀπὸ τὸ τριανταφυλλὸ βουνὸ τῆς Λιβύης, τὰ μάτια καρφώθηκαν στὸ τοπίο μὲ τὴν πλέον παιδιάτικη διάθεσι θαυμασμοῦ. Ἄ ! σὲ τέτοια σκηνογραφία μποροῦσε κανεὶς νὰ τοποθετήσῃ τὴν πλέον ἐπικὴν ἱστορία !

* * *

Στὸ παρόχθιο καφενεδάκι, σὲ μικρὴν ἀπόστασιν ἀπ τὸ ναὸ : Κόπτες δραγουμάνοι μὲ φανταχτερὲς κελεμπιές, σουδανέζοι γυρολόγοι μὲ φορτία φτερῶν περιμένουν τὴν ἔξοδο τῶν περιηγητῶν ἀπὸ τὸ μεγάλο ξενοδοχεῖο, ποῦ ὄργισε τὴν αἰσθητικὴ τοῦ Λοτὶ μὲ τὴν ἀναιδεὴ ἀρχιτεκτονική του. Πιὸ πέρα—κοντὰ στὸν περίβολο τοῦ ναοῦ περιμένουν οἱ ὀνηλάτες μὲ τὰ ὑπομονετικά, ἀλλὰ, στὴ θέα, πόσο περή-

φανα! ὑποζύγια. Σὲ λίγο οἱ Ἀμερικανοὶ κατεβαίνουνε «οἰκογενειακῶς». Γυναῖκες μὲ φορεσιὲς ἀμαζόνων βρακοφόρες μὲς — κύριοι μὲ θέλα ἐπάνω ἀπ' τοὺς παναμάδες, «ὡς ἐκ περισσοῦ» ὀπλισμένοι μὲ τρίχινους ἢ φοινίκινους μυιγοδιῶχτες.

Στὸ μεταξὺ πλησιάζουν οἱ ὀνηλάτες. Οἱ κυρίες καθαλικεύουν. Καβαλικεύουν οἱ κύριοι. Καβαλικεύουν οἱ δραγουμάνοι. Καὶ τὸ καραβάνι λύνοντας τὴ στενὴ πολιορκία τῶν πλανοδίων ἐμπόρων προχωρεῖ καλπάζοντας πρὸς τὸ Κάρνακ. Στὸ διάστημα τῆς ἡμέρας πρέπει νὰ τὸ περιεργασθοῦν, νὰ πάρουν φωτογραφίες, νὰ γυρίσουν. Τὸ ἀπόγεμα θὰ ἴδουν τὰ «περίεργα» τῆς ἄλλης ὄχθης, καὶ τὸ πρωῒ θὰ φύγουν μὲ τὸ μεγάλο ποτάμι τοῦ Κούκ γιὰ τὸν πρῶτο καταρράκτη. Ἱστορικὲς καὶ αἰσθητικὲς συγκινήσεις συνδυασμένες μὲ τὴν ταχύτητα τοῦ «ἠλεκτρικοῦ» πολιτισμοῦ τῶν Γιάγκηδων. . . .

* * *

Τώρα ὁ θόρυβος ἐκόπασε. Μποροῦμε ν' ἀτενίσουμε μὲ ὅλην τὴν ἄνεσι τὸ τοπίο στὸ μαλακὸ φῶς, τὸν ποταμὸ ποῦ ἡ Αἴγυπτος εἶναι «δῶρό του» 1)

Μερικοὶ εἶπαν πῶς οἱ Αἰγύπτιοι ἔπρεπε νὰ λατρεύουν τὸ Νεῖλο, πολὺ περισσότερο ἀπ' τὸ Φθὰ καὶ τὸν Ἀμμωνα — περισσότερο καὶ ἀπὸ τὸν Ἥλιο-Ρὰ καὶ τὸν Ὅσιρη τὸ δικαιοκρίτη. Ἄλλοι θέλησαν νὰ βροῦν τὴ λατρεία τοῦ Νεῖλου κάτω ἀπ' τὴ λατρεία τοῦ Ὅσιρη. Ὅπωςδὴποτε ἡ λατρεία ὑπῆρξε. Καὶ ὁ ὕμνος τοῦ Ποταμοῦ σῶθηκε νὰ μαρτυρήσῃ γι' αὐτήνε :

«Χαῖρε, ὦ Νεῖλε, ποῦ ἔρχεσ' ἐν εἰρήνῃ νὰ δώσης στὴν Αἴγυπτο τὴ ζωὴ — ποῦ κρύβεις τὸ πέρασμά σου ἀνά-

1) Ἡρόδοτος

μεσ' ἀπὸ τὰ σκότη — τὴν ἡμέραν ἀκόμη, ποῦ τραγουδοῦνε
τὸ πέρασμά σου — κῆμα ποῦ ξαπλώνεσαι στοὺς ἀμπελώνες
ποῦ ἔκαμεν ὁ Ἥλιος — γιὰ νὰ δώση ζωὴ σ' ὅ,τι διψᾷ. . .
Ἦ σὺ ποῦ φέρνεις τὶς σοδεῖες καὶ εἶσαι πλούσιος σὲ τρό-
φιμα, κύριε ὄλων τῶν σπορῶν τῆς ζωῆς, εὐχάριστε σὲ ὄλους
τοὺς ἐκλεκτοὺς της. Δὲ σκαλίζουν τὴν πέτρα γι'
αὐτόν, δὲ φτιάνουν ἀγάλματα στεφανωμένα μετὸ διπλὸ διά-
δημα. Δὲν τότε βλέπουν πουθενά, καμμιά δὲν τοῦ κομίζουν
προσφορά. Δὲν τὸν ἐπικαλοῦνται μετὰ μαγικὰ λόγια. Ἄγγοοῦν
τὸν τόπον ὅπου εἶναι καὶ δὲ βρίσκουν τὴν κρύπτη του με-
τὴ δύναμι τῶν μαγικῶν βιβλίων—Βασιλεύει σὰ Φαραώ».
Πόσον ὁμως ὁ ὕμνος εἶναι κατώτερος ἀπὸ τὸν ὕμνουμένο!

* *

Πέρα ἢ δυτικὴ ὄχθη, πολὺ χαμηλότερη, μαυρολογᾷ
ἀπὸ ἀμάξια, αὐτοκίνητα, κελεμπιοφόρους, ὀνηλάτες καὶ
ὑποζύγια. Περιμένουν τοὺς αἰώνιους Ἀμερικανούς. Ἀλλὰ
ὁ θόρυβός των δὲ φτάνει οὐδ' ὁ ἀντίλαλος ἕως ἐδῶ.
Καὶ τὸ μάτι χαϊδεύει τὴν πεδιάδα μετὰ τὶς φοινικιές, τὰ
ζαχαροκάλαμα, καὶ βαθιὰ τὸ βουνό, τὸ ρόδινο βουνό μετὰ
ἐρείπια τῶν ναῶν στὰ ριζώματα καὶ στὶς πλαγιές του τὶς
ἄπειρες — σὰν ἀπείρων κυψελῶν — τρύπες τῶν τάφων.
«Ἡ ὄρασις ἐνεργεῖ σὰν ἀφή».

* *

Μεσημέρι περασμένο. Ἀφίνω τὴν ὄραία μου σκοπιὰ
τοῦ ρεμβασμοῦ καὶ προχωρῶ στὸ δρόμο τῆς ὄχθης πρὸς
τὴ διεύθυνσι τοῦ ναοῦ: Ἐδῶ ὁ ποταμὸς ἀγκωνιάζει σὰ
γιὰ νὰ σχηματίσῃ λιμάνι. Μπροστά μου στὴν ἀποβάθρα
δυσὸ καίκια φορτωμένα ντομάτες, ἀραδιασμένες μέσα σὲ
κλουδιά. Παρέκει γυμνοὶ ἔφηθοι καὶ παιδόπουλα χαίρονται

τῆ θωπεΐα τοῦ ἡλίου ὕστερ' ἀπὸ τὸ λουτρό. Προχωρῶ.
Δεξιά μου ὁ ναός. Κολῶνες, κολοσσοί, ὁ θεεῖσκος καὶ τὸ
Μουσουλμανικὸ τέμενος δίπλα. Ἀλλὰ πρέπει νάχω πιὸ ξε-
κούραστο τὸ πνεῦμα καὶ πιὸ καθαρὴ τῆ διάθεσι γιὰ τὸ
μεγάλο προσκύνημα....

* * *

Τὸ ξενοδοχεῖο μου: Ἔχει ὄνομα ἱστορικὸ: Pen-
sion de Thèbes! Ἀλλὰ τίποτε ἄλλο «Θηβαϊκὸ» ἐπιτὸς ἀπὸ
τὸν ξενοδόχο: Ἐνα χαλκόχρωμο Αἰγύπτιο ὡσὺν ἐκεί-
νους ποῦ βλέπομε στὶς τοιχογραφίες τῆς Φαραωνικῆς ἐπο-
χῆς. Ἀλλὰ Εὐρωπαϊσμένον τὸ «κατὰ δύναμιν». Μαῦρο
ἔνδυμα φράγκικο, ἄσπρα παπούτσια, γλῶσσα Ἀγγλική.
Καὶ μαγειρικὴ Ἀγγλική. Καὶ Ἀγγλοὶ ξενιζόμενοι. Ἀποτελεῖ
ἐξαίρεσι μιὰ Γαλλίδα. Εἶναι ζωγράφος καὶ ἀντιγράφει,
ὅπως ἔμαθα, τ' ἀνάγλυφα τῶν ναῶν καὶ τῶν τάφων γιὰ
κάποια ἔκδοσι τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου. Παρὰ τὰ
«πυρὰ ὀμαδὸν» τῶν Ἀγγλῶν μένει ἀκλόνητη. Αὐτὲς οἱ
καλλιτέχνισσες δὲν εἶναι ἄλλως τε γυναῖκες....

* * *

Στῆ μιὰ ἀκριβῶς ἀκούγεται ἕνα παρατεταμένο κου-
δούνισμα. Ὁρα τοῦ φαγητοῦ. Ψαρόσουπα ἀπὸ ψάρι τοῦ
ποταμοῦ. Ψάρι «πανέ». Περιστεριά... βραστά, σαλάτα χω-
ρὶς λάδι. Καὶ νερὸ τοῦ Νείλου, ἢ σαμπάνια τῶν νερῶν
τοῦ Σαμπολλιῶνα. Τὸ τελευταῖο ἀποξημιώνει γιὰ τὴ σαγλό-
τητα τῆς ἀπροσδιόριστης αὐτῆς μαγειρικῆς. Εἶχε δίκιο ὁ
Ρωμαῖος ποῦ ἔλεγε στοὺς στρατιῶτες του: Πίνετε τὸ νερὸ
τοῦ Νείλου καὶ ζητᾶτε κρασί; Κακά, ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά,
ἐλεεινολόγησε ὁ προφήτης τοὺς «μεθύνοντας ἄνευ οἴνου».

* * *

Στὸ κρεββάτι τ' ἀπόγεμα ξεφύλλιζα τὸν Ἡρόδοτο.

Πόσες παρατηρήσεις, αλήθεια, ζωντανές, τί ρεπορτάζ αξιόλογο. Καί πόσες ρεπορτερικὲς ἐπιπολαιότητες. Ὅσα εἶδε τὰ εἶδε καλά. Ἄλλ' ὅσα ἐζήτησε νὰ ἐξηγήσῃ μὲ τὰ φῶτα τῶν δραγουμάνων μᾶς κάνουν νὰ γελοῦμε γιὰ τὴν ἀφέλεια. Ἦρθε ὁμως στὰς Θήβας; Ἐγὼ ἀμφιβάλλω. Ἄλλοιῶς θὰ μᾶς ἔλεγε κάτι περισσότερο, καὶ δὲ θὰ σωποῦσε γιὰ κείνα ποῦ εἶδε ὁ Στράβωνας — τόσους αἰῶνες ἀργότερα.

* * *

Χτύπημα στὴ θύρα: Ἦρθε ὁ σύντροφος τοῦ ταξιδιοῦ μου: Νὰ ντυθῶ γλίγωρα: Ἀνταποκρίνομαι στὴν ἐπιθυμία του. Δὲν αἰσθάνομαι ἄλλως τε κούρασι καμμιὰ. Ἡ εὐχάριστη θερμοκρασία τῆς ὥρας, ἡ ἡσυχία τοῦ χωριοῦ, κοῦ τὴ διακόπτει μόνον ὁ φαιδρὸς θόρυθος τῶν πουλιῶν τοῦ κοινοτικοῦ κήπου μὲ τὶς πλούσιες βοκαμβέλλες καὶ τὰ δλόανθα δέντρα ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖο, μοῦ δῶσαν — γιὰ μιὰ στιγμή; — τὴ χαμένην αἰσιοδοξία μου. Σὲ λίγο ξεκινοῦμε. Ἀπόφασις: Θὰ πᾶμε στὸ Κάρνακ. Ἡ λογικὴ τοῦ φίλου μου ἦταν ἄψογη. Τὸ ναὸ τοῦ Λουξορ τὸν ἔχομε πρόχειρο. Πρέπει ν' ἀρχίσωμε ἀπ τὰ μακρυνά. Καὶ πρέπει νὰ πᾶμε καθάλα. Ὑποχωρῶ στὴ δεύτερη τούτην ἀπαίτησι, ἂν καὶ ἀποδοκιμάζω τὴν ἀμφίβολην ἀπόλαυσι καὶ προτιμῶ, στὶς μικρὰς ἀποστάσεις, τὴν ἀποστολικὴν ὁδοιπορία.

Καβαλικέψαμε. Μερικὰ «Εὐρωπαϊκὰ» σπίτια ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ πίσω τὰ δέντρα κρύβουν τὴ θέα τοῦ Νεῖλου. Ἐκκλησιές. Μία προτεσταντικὴ, μία Κοπτικὴ ἄλλη... Τὸ Λουξορ εἶναι ἀπὸ τὰ κέντρα τοῦ Αἰγυπτιακοῦ χριστιανισμοῦ — τῶν Κοπτῶν — καὶ οἱ ξένες θρησκευτικὲς προπαγάνδες ἐργάζονται νὰ προσηλυτίσουν αὐτοὺς τοὺς μονοφυσίτες... Ἐπειτα κοιμητήρια — ἀκακίες φοινικίες, ἓνας καταπράσινος κάμπος πρὸς τὴν Ἀνατολὴ πίσω, ποῦ τελειώνει στὴν ἔρημο, κι αὐτὴ στὴ χαμηλὴν Ἀραβικὴ βουνοσειρά.

Ἐπειτα τὸ φελλάχοῳρι—χιτισμένο μὲ πηλὸ τοῦ Νείλου—σπίτια χωρὶς παράθυρα πρὸς τὰ ἔξω ἀνάμεσ' ἀπὸ πανύψηλες γουρμαδιές.

Ὁ δρόμος ἀπὸ τὴν πόλι ἀκολουθεῖ περίπου τὰ ἴχνη τοῦ παλιοῦ δρόμου ποῦ ἔνωνε τὸ ναὸ τοῦ Λουξορ μὲ τοὺς ναοὺς τοῦ Κάρακ. Ποῦ καὶ ποῦ βλέπεις τὰ βάθρα ποῦ ἀπάνω τους ἔστεκαν οἱ κριαροπρόσωπες σφίγγες περιστοιχίζοντας τὴν ἱερὴ λεωφόρο: Τέλος ἰδοὺ καὶ πῶς «ἔντονα» ἐρεΐπια τέτοιας διακοσμῆσεως. Σειρὲς ἀποκεφαλισμένων σφιγγῶν. Σὲ μιὰ εἶναι ταιριασμένο στὸ σῶμα τὸ κομμένο κεφάλι τῆς. Ὅλες στηρίζουν μὲ τὰ εμπρόσθια πόδια των μικρὸν ὁμοίωμα Ἀμένωφ τοῦ Γ'. Ὁ συμβολισμὸς εἶν' εὐεξήγητος ὅταν συλλογισθῇ κανεὶς πῶς ὁ κριὸς ἦταν ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ Ἀμμωνα, πατέρα τῶν Φαραῶ τῆς Αἰγύπτου, πολιούχου τῶν Θεῶν καὶ Θεοῦ Παναγιόπτου γιὰ μιὰ μεγάλη περίοδο τῆς Φαραωνικῆς ἱστορίας.... Τέλος βρισκόμαστε μπρὸς ἀπὸ τὴν ἀπέραντη ναόπολι. Πόρτες, κολῶνες: Σχεδὸν ὅλη ἡ ἱστορία τῆς Αἰγύπτου — αἰῶνων 23, ἀπὸ τὸν Τούθμωσῃ 1^ο ἴσαμε Ἀλέξανδρο τὸν ἐλευθερωτὴ, καὶ τὸ Θεοδόσιο τὸν καταλυτὴ τῶν εἰδώλων. Πόσοι Φαραῶ, πόσες δυναστεῖες, πόσες κατακτῆσεις. Ὁ ὀβελίσκος τῆς Χατσεπσουτ κοντὰ στὶς κολῶνες τοῦ Ραμσή 2ου — κοντὰ στὰ ἐρεΐπια τῶν οἰκοδομημάτων Ταχάρκα βασιλιὰ τῶν αἰθιόπων, καὶ δίπλα στὶς κομπῆς πόρτες τῶν Πτολεμαίων! Δυνατὸν ἴλιγγο δίνει αὐτὸ τὸ ταξεῖδι στὴ θάλασσα τῶν αἰῶνων....

* * *

Εἶχε βραδιάσει. Φύγαμε. Τὴν ἄλλη μέρα γύρισα πεζὸς — καὶ μόνος. Μόνος; Ἄλλ' ὄχι. Κρατοῦσα τὸν ταξειδιωτικὸν ὁδηγὸ τοῦ κ. Σταίντορφ — νῆμα τῆς Ἀριάνης μέσα στὸ λαβύρινθο τῶν ἀπέραντων ἐρειπίων.

Ἦταν ἀκόμη πρῶτῳ, οὐρανὸς αἰθρῖος σὰν παρθενικὸν μέτωπο, λεπτὴ αὔρα «πνευματικὴ» φουσοῦσε μεσ' ἀπὸ τοὺς χαλασμένους πυλῶνες καὶ τὶς κολῶνες.

Προσπάθησα νὰ διαβάσω τὴν ἱστορίαν τῶν χιλιετηρίδων γραμμὴν στὴν πέτρα — σκληρὴ σὰν τὴν θέλησιν τῶν Φαραώ.

Μπῆκα ἀπ' τὴν κομψότατη «πόρτα» Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτη, καὶ προχώρησα πρὸς τὸν πυλῶνα τοῦ ναοῦ τοῦ Χόνς. Ἐρημιά. Συντυχία παραδόξη: Οὔτε μυῖγες — πληγὴ τῆς Αἰγύπτου — οὔτε Ἀμερικανοί....

Ἡ θεοσέβεια Ραμσή τοῦ τρίτου ὥρθησε τὸν τυπικὸν αὐτὸ νὰδὸ στὴ λατρεία τοῦ Υἱοῦ τῆς Θεβαϊκῆς Ἁγίας Τριάδας: Ἄμμωνας, Μοῦτ (μητέρα) Χόνς (υἱός). Οἱ διάδοχοι συμπληρώσανε τὸ ἔργον: Στους τοίχους τῶν πύργων τοῦ πυλῶνα ἕνας ἀρχιερέας τοῦ Ἄμμωνα μὲ τὴ γυναῖκά του κάνει τὶς προσφορὰς τοῦ στοῦς θεοῦς. Δρασκελάμε τὴν πόρταν. Μπαίνομε στὴν ἀύλη τοῦ ναοῦ, γεμάτην ἀπὸ τὴν ἀνάμνησιν Ἀλέξανδρου τοῦ Β'. Σειρὲς κίωνων μὲ κλειστὰ παπυρόμορφα κιονόκρανα στὶς τρεῖς πλευρὰς τῆς αὐλῆς. Στους τοίχους καὶ στὴν ἐπιφάνειαν τοῦ κορμοῦ τῶν κίωνων ὁ ἴδιος ἀρχιερέας θρησκευεταί. Προχωροῦμε. Μετὰ τὴν αὐλὴν ὁ πρόναος, — δώδεκα κίονες —, ἔπειτα ἡ κλασικὴ ὑπόστυλη αἴθουσα ¹⁾ στηριγμένη σὲ κίονες μ' ἀνοιχτὰ κιονόκρανα. Στους τοίχους καὶ στὶς κολῶνες — φοβᾶται τὶς λεῖτες ἄδειες ἐπιφάνειες ὁ Αἰγύπιος — Ραμσῆς ὁ δωδέκατος θυσιάζει.

Ἐκ τῆς πόρτας — στὴ μέση τοῦ τοίχου τοῦ βῆθους —

¹⁾ Βλέπε γὰρ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῶν ναῶν: Δ. Κτύκα καὶ Α. Καμπάνη: Ἡ Αἴγυπτος τῶν Φαραώ.

μπαίνομε στὸ μικρὸ δωμάτιο ὅπου βρισκόταν ἡ ἱερὴ βάρκα τοῦ θεοῦ. Χωρίζεται μ' ἓνα περιγυρο διάδρομον ἀπὸ τῆλο οἰκοδόμημα. Ἀνάγλυφα στὴν ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τῶν τοίχων τοῦωματίου παρουσιάζουν τὸν 40 καὶ τὸ 120 Ραμσή ἐμπρὸς ἀπὸ τὶς διάφορες θεότητες. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ κεντρικοῦ θαλάμου σκοτεινὰ δωμάτια μὲ ἀνάγλυφα — παντοῦ ἀνάγλυφα. Ἀπὸ μιὰ πόρτα ἀνοικμένη στὸν καιρὸ τῶν Πτολεμαίων μπαίνει σὲ μικρὴ σάλα μὲ 4 κολῶνες ὅπου ἀνάγλυφα τῆς ἐποχῆς τοῦ Ραμσή 4ου καὶ ἄλλα ἀναφερόμενα στὸν Αὔγουστο! Τί πηδῆματα ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες. Ἐφτὰ μικρὰ παρεκκλήσια μὲ χρωματισμένα ἀνάγλυφα τῶν Ραμσήδων: Θὰ τὸ πιστέψετε; Εἶναι ἀκόμη τὰ χρώματα ζωηρά!

* * *

Ὁ φύλακας — ἴσως ἐνόμισε πῶς δὲν ἔβρισκα ὅ,τι ζήτηγα — μὲ πλησίασε καὶ χειρονομῶντας προσφέρθηκε νὰ μ' ὀδηγήσῃ σὲ μικρὸν ἡμίφωτο θάλαμο ὅπου εἶδα ἱστορημένο στὸν τοῖχο τὸν «προσωρινὸ» θάνατο τοῦ Κυρίου τῆς Αἰωνιότητος: 1) Τὸ πολὺ λίγο φῶς ἔμπαινε ἀπὸ μιὰ τετράγωνη σχισμὴ στὴν κορυφὴ τοῦ Ἀνατολικοῦ τοίχου, κέπερτε πίσω μας. Τὰ Ὄσριακὰ ἀνάγλυφα μένανε στὸ σκοτάδι. Ἀλλὰ ὁ φύλακας εἶχε κληρονομήσει, φαίνεται, ἀπὸ τοὺς ἀπώτατους ἐκείνους προγόνους του τὸ μυστικὸ τῶν μαγικῶν φωτισμῶν, μὲ τοὺς ὁποίους οἱ ἱερεῖς παρουσιάζανε τοὺς θεοὺς εὐχαριστημένους ἢ κατσούφηδες, ἀνάλογα πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς στιγμῆς εἰς τὸ πλῆθος — ἴσως ἀκόμη καὶ στὸ Φαραῶ. . . Ὄρθώθηκε στὰ νύχια του ἐσήκωσε τὸν ἄσπρο χιτῶνά του μὲ τὰ δύο του χέρια πρὸς τὰ ἄνω, συγκέντρωσε τὶς ἀκτῖνες στὴν ἄκρη τοῦ ρούχου του, καὶ κουνῶντας ἔπειτα τὸν παράξενον αὐτὸ συγκεντρωτικὸ φακὸ ἔρριξε γιὰ μιὰ στιγμὴ —

1) Τὸ μαγικὸν ὄνομα τοῦ Ὄσρη θεοῦ τῶν νεκρῶν.

τόσο χρειαζόταν — τὸ φῶς στὸ νεκρὸν Ὅσιρη. Γύρω του — εἶδα — θρηνηλογοῦσαν ἡ Ἰσις καὶ ἡ Νέφθυς. Γιατὶ δὲν ἤξεραν πῶς θ' ἀναστηθῆ. . . Περίεργο καὶ πολὺ ψυχικὸ τὸ χιλιοειπωμένο αὐτὸ παραμῦθι !

* *

Ἐφυγα ρίχνοντας, ἓνα γενικὸ «κύκλιο», βλέμμα στὴν ἀπέραντη ναόπολι ὠρθωμένη μέσα στὴ φωτοθάλασσα : Πέρα ἀπ τὴν ἱερὴ λιμνοῦλα ἐρχόταν ἡ μονότονη ρυθμικὴ «λογοαιδική» φράσις τῶν μικρῶν ἐργατῶν τῆς ἀνασκαφῆς, ποῦ λάμπανε μισόγυμνοι σὰ χάλκιν' ἀγάλματα στὸν ἥλιο τοῦ Μαρτιάτικου μεσημεριοῦ.

* *

Τὴν ἄλλη μέρα πῆρα πρωινότερος τὸ δρόμο τοῦ Κάρνακ. Πρὶν ὃ ἥλιος καρώση τὴν ἀνατολικὴν αὔρα καὶ διπλώση ἐκεῖνη τὰ φτερά της, βρέθηκα μέσα ἀπὸ τὶς κριαροκέφαλες σφίγγες τῆς μικρῆς λεωφόρου, ποῦ πάει ἀπ τὸ Νεῖλο πρὸς τὸ ναὸ τοῦ Μεγάλου Θεοῦ. Ἐνας πυλώνας ὕψους 45 μέτρων, πλάτους 30 καὶ βάθους 15, (κάνω μὲ τὸ μάτι τὴν ἐπιλήθευσι τῶν ἀριθμῶν τοῦ Ὀδηγοῦ μου), στέκεται ἀντιμέτωπος σχεδὸν στὸ ποτάμι. Εἶναι ἀτελείωτος καὶ ὀφείλεται στοὺς Πτολεμαίους ποῦ λάτρευαν τὸν Ἑλληνα Δία στὶς μορφῆς τοῦ Θεβαίου Θεοῦ. Δρασκελοῦμε τὴν πόρτα. Μιὰ μεγάλη αὐλὴ 100 μέτρων πλάτους καὶ βάθους ὄχι πολὺ μικρότερου — ἡ αὐλὴ τοῦ Βιβλικοῦ Σησάχ, νικητῆ τοῦ Ροβοὰμ καὶ συλητῆ τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντα — ἐννέα αἰῶνες π. Χ.

* *

Στὴ νοτιοδυτικὴ γωνία τῆς αὐλῆς μικροὶ ναοὶ τοῦ

Σέτη 2ου. Στο κέντρο είχαν ύψωθῆ τὸ περίπερο τοῦ Αἰθίοπα Ταχάρκα, κατακτητῆ τῆς Αἰγύπτου. Δεξιὰ στὴν αὐλὴ ὁ ναὸς Ραμσή τοῦ 3ου: Στοῦ πληγωμένου πυλώνα τὸν τοῖχο ὁ Φαραὼ μὲ τὸ διπλὸ στέμμα. Κραδαίνει τὸ ρόπαλο ἐπάνω ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τῆς χώρας του. Ὁ Ἄμμωνας τοῦ προσφέρει τὸ ξίφος, παραδίνοντας σ' αὐτὸν τοὺς νικημένους λαούς. Στὴ δεξιὰ παρειὰ τῆς εἰσόδου πέρνει ἀπ' τὸν Ἄμμωνα τὸ σύμβολο τῆς ζωῆς. . . Ὑστερ' ἀπὸ τὸν πυλῶνα ἄλλη αὐλὴ μὲ στοίχους ἀπὸ κολῶνες — ἐπάνω στὶς ὁποῖες στηρίζονται Ὀσιριακοὶ κολοσσοὶ τοῦ οἰκοδόμου Φαραὼ. Στὸν τοῖχο ποῦ ἀποτελεῖ τὸ βᾶθος τῆς ἀνατολικῆς κιονοστοιχίας ἡ λιτανεῖα τῆς βάρκας τοῦ Θεοῦ: Ἱερὴ συνοδεία φέρνει τὸ ἄγαλμα τοῦ «ἰθυφαλλικοῦ» Θεοῦ στὴ δυτικὴ στοά. Οἱ ἐπιγραφὲς τῶν δοκῶν μὲ τὶς πλέον πομπικὲς φράσεις κηρύττουν ὅτι Ραμσῆς ὁ τρίτος ὤρθωσε τὸ περήφανο οἰκοδόμημα γιὰ τὸν πατέρα του Ἄμμωνα. . . Ἐπειτα ὁ πρόναος μὲ Ὀσιριακὲς καὶ ἄλλες κολῶνες γεματὲς ἀπὸ παραστάσεις ἀνάγλυφες. Μπαίνομε στὴν ὑπόστυλην αἴθουσα. Στὸν τοῖχους ὁ Φαραὼ θρησκευεῖται μπρὸς ἀπὸ τὴν Ἱερὴ Βάρκα.

* * *

Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας! Τώρα μπαίνομε στὴ μεγάλην ὑπόστυλη αἴθουσα. Ἡ πλατύτατη ἀναστηλωτικὴ ἐργασία ποῦ ἔγινεν ἐδῶ καὶ μερικὰ χρόνια ἐπιτρέπει ν' ἀναπαραστήσωμε μὲ τὴ φαντασία μας τὸ μεγαλεῖο τοῦ θαύματος τούτου τῆς φαραωνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἄν τὸ κολοσσαῖο εἶναι «ὑπερβατικό», ὅπως εἶπεν ὁ Γκαίτε, τὸ πανάρχαιον αὐτὸ οἰκοδόμημα μὲ τὸν ὄγκο, τὶς διαστάσεις, τὴν προοπτικὴν του μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ τὴ θρησκευτικὴν μας διάθεσιν γιὰ τὴν ὡραίαν ἀνύψωσιν. Ἡ θρησκεία εἶναι μία καὶ ἓνα, ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς αἰῶνες, τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα. Ἄλλὰ μόνον ἡ θρησκεία μπορεῖ νὰ γεννήσῃ ἀρχιτεκτονικὴν, ὀρθό-

τατα δὲ ὁ κ. Ρομπέρτος ντέλλα Σιζερὰν συνδυάζει τὴν παρακμὴ τῆς οἰκοδομικῆς τῶν ναῶν μὲ τὸ σβύσιμο τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος.

Ἀκολουθῶ τὴ συμβουλὴ τοῦ «Ταξειδιωτικοῦ ὁδηγοῦ» μου καὶ τοποθετοῦμαι στὸ νότιο μέρος: Ἡ ματιὰ χάνεται ἀνάμεσ' ἀπὸ τὶς ἐπάλληλες κιονοστοιχίες. Ἡ αἴθουσα — κάπου διάβασα πῶς εἶναι ἡ μεγαλύτερη αἴθουσα τοῦ κόσμου—δίνει, λένε, πολὺ καλύτερο ἀποτέλεσμα τὴ νύχτα μὲ τὸ γεμάτο φεγγάρι. Καὶ ὁ Πιερ Λοτὶ ποῦ ἀνοίξε τὸ Μουσεῖο τοῦ Καίρου γιὰ νὰ μιλήσῃ μὲ τὶς μούμιες τὴ νύχτα, ἀναζήτησε κι' αὐτὴν τὴν ἐντύπωσι, περιφρονῶντας τοὺς λύκους καὶ τὰ τσακάλια ποῦ φωλιάζουν στὴν ναόπολι. Ἀλλὰ προτιμότερο νὰ βλέπῃ κανεὶς τὰ πράγματα στὸ φῶς τῆς ἡμέρας... καὶ χωρὶς τοῦ σαρκίου τὸν κίνδυνο.

* * *

Λογαριάσανε πῶς ἡ ὑπόστυλη αἴθουσα θὰ μπορούσε νὰ περιλάβῃ στὸ χῶρο της (100 μέτρα πλάτος, 50 βῆθος) τὴν Παναγία τοῦ Παρισιοῦ.

Δεκαεξὶ κιονοστοιχίες, 134 κίονες, στηρίζανε τὴ στέγη της. Κιονόκρανα ἀνοιχτὰ καὶ κιονόκρανα κλειστὰ. Στους τοίχους ἀνάγλυφα: Σὲ μίαν ἐξωτερικὴν παρειά θυσία αἰχμαλώτων στὸν Ἄμμωνα. Σέτης ὁ 1ος ἄρπαξεν ἀπὸ τὰ μαλιὰ ὄμιλον αἰχμαλώτων. Στ' ἄλλο του χέρι κρατεῖ ρόπαλο. Πόσο λίγο μιλεῖ στὴν καρδιά μας ἡ ἐπικὴ αὐτὴ ὑπερβολή... Ὅμως ἰδοὺ σελίδες πραγματικῆς ἱστορίας: Ἀνατολικά, στὸ μέρος ὅπου ὁ τοῖχος συνδέεται μὲ τὸν τρίτο πυλῶνα, βλέπομε τὸ Σέτη στὸ ἄρμα του νὰ κρατᾷ μὲ τ' ἀριστερὸ χέρι τὸ τόξο. Ἐχει δρασκελήσει τὰ Αἰγυπτιακὰ σύνορα — προχωρεῖ στὴ γραμμὴ τῶν πηγαδιῶν ποῦ εἶναι συγχρόνως ὠχυρωμένοι σταθμοί. Προσπερνᾷ. Φθάνει τὴ δυτικὴ Συροπαλαιστίνη. Σ' ἓνα σῦδεντρο λόφο μιὰ πό-

λις. Ἐνας χείμαρος κατεβαίνει. Οἱ ἐχθροὶ φεύγουν πρὸς τὸ κάστρο: Ὁ Σέτης τέλος τὸ κυριεύει. Διαβαίνει ὀλόκληρη τὴν Παλαιστίνην — ἰδοὺ τὰ Φοινικικὰ σύνορα. Πολιορκεὶ τὴ νεροτριγύριστὴ κοντὰ στὴν Τύρο Γενουάν. Ἐνάμεσ' ἀπὸ τὰ δέντρα οἱ ἐχθροὶ παραμονεύουν. Ἐνας κινεῖ τὸ μαχαῖρι. Ἀπάνω στὸ ἄρμα τοῦ ὁ Σέτης: Ὁρμᾶ. Τὰ ἐχθρικὰ ἄρματα φεύγουν. Οἱ κάτοικοι δηλώνουν ὑποταγή.

Καὶ ἡ κατακτητικὴ κίνησις ἐξακολουθεῖ. Ὁ Σέτης ὑποτάσσει τὸ Λίβανο.

Τώρα εἶναι κατεβασμένος ἀπ' τὸ ἄρμα τοῦ Αἰγύπτιος ἄρχοντας τοῦ παρουσιάζει τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς χώρας. Τοῦ λένε: Μιλᾶς μὲ τὸν πατέρα σου, Σέτη —, τὸν Ἥλιο Ρά. Ἡ ὄψι σου χαρίζει ζωή.

Τὰνάγλυφα διηγοῦνται ἀκόμη: Κέδροι κόβονται γιὰ βάρκα τοῦ Ἄμμωνα καὶ ἰστούς. Ὁ Σέτης ἐπιστρέφει στὴν Αἴγυπτο τροπαιοφόρος. Οἱ ἱερεῖς μὲ λουλούδια καὶ οἱ μεγιστᾶνες μὲ ἀλαλαγμοὺς τὸν ὑποδέχονται.

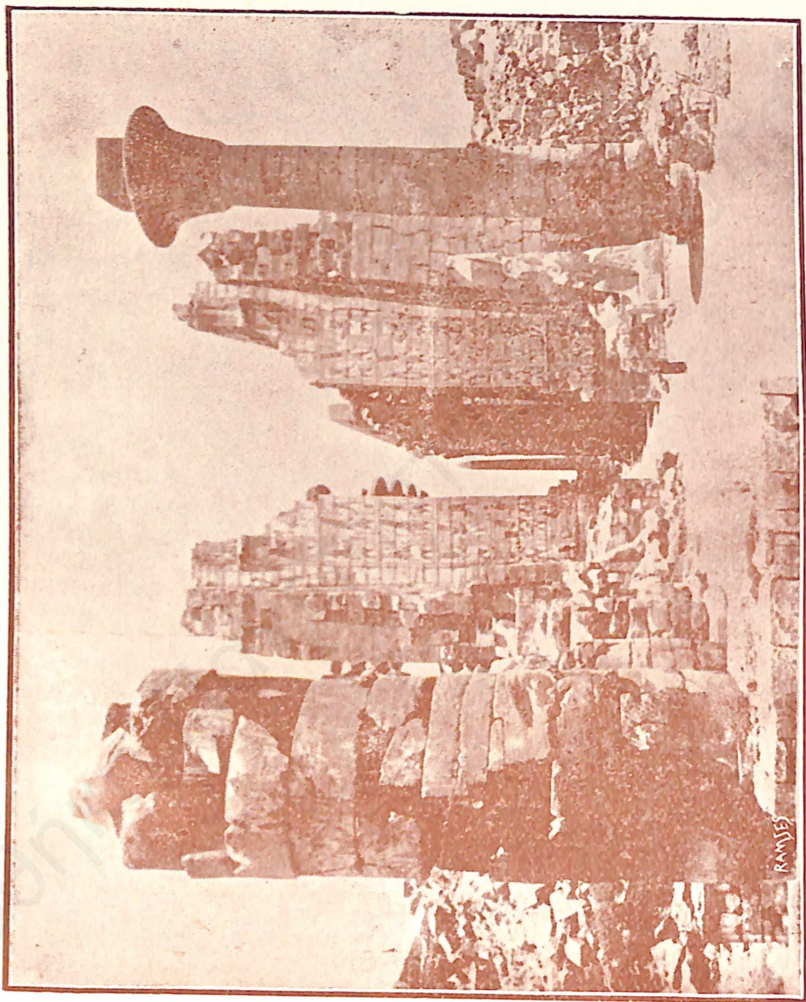
* * *

Στὸ δυτικὸ μέρος τοῦ βορεινοῦ τοίχου. Ἡ ἀπάνω σειρὰ τῶν ἀναγλύφων: Κυριεύεται τὸ κάστρο Καντές στὴ χώρα τοῦ Ἀμόρ. Ἀπὸ τὸ ἄρμα τοῦ ὁ Φαραὼ σαΐτευει τοὺς ἐχθροὺς του. Τ' ἄλλογὰ του ἀναποδογύρισαν ἐχθρικὸν ἄρμα.

Δεξιὰ σ' ἓνα σύδεντρο βουνὸ τὸ κάστρο τοῦ Καντές. Κατατρυπημένοι ἀπὸ τὰ βέλη—οἱ πρόμαχοί του—τῶν Αἰγυπτίων. Στους πρόποδες τοῦ βουνοῦ ἓνας βουκόλος φεύγει μὲ τὴν ἀγέλη του.

Στὴ δευτέρη σειρὰ τῶν ἀναγλύφων: ὁ Φαραὼ στὸ ἄρμα τοῦ ὄρθιος. Σταματᾶει στρατιώτῃ τοῦ Λιβυκοῦ στρατοῦ κινῶντας ἐπάνω του τὴ ρομφαία. Ἄλλοῦ μὲ τὴ λόγχη

Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Κύπρου

ΕΝΑ ΚΟΜΜΑΤΙ ΤΩΝ ΕΡΕΠΙΩΝ ΤΟΥ ΚΑΡΝΑΚ

του τρυπᾶ ἕναν ἐχθρὸν — καθοσιώνει στὴν τριάδα τῶν Θεῶν τὰ λάφυρα καὶ τοὺς αἰχμαλώτους.

Μάχη μὲ τοὺς Χετταίους εἰκονίζεται στὴν τρίτη σειρὰ τῶν ἀναγλύφων. Στὴ Συρία. Ὁ Φαραώ, πάντα ὁ Φαραώ, διευθύνει τὰ βέλη του κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Τοὺς κυνηγᾷ. Τοὺς αἰχμαλωτίζει, τοὺς καθοσιώνει στὸν Ἄμμωνα πατέρα, στὴ μητέρα Μούτ, στὸ Χὸνς — τὸν υἱόν.

Ἄλλες σελίδες ἱστορίας ἐξωτερικῶν πολέμων. Ἄναφέρονται στὸ Ραμσῆ τὸ 2ο — τὸ θρυλικὸ Σέσωστρι τῶν μύθων τοῦ Ἡροδότου: Ἱερογλυφικὸ κείμενο, (τὸ περίφημο καὶ γνωστὸ ἀπὸ ἄλλες πηγές¹ κείμενο τοῦ Πενταούρ), κάτω ἀπὸ τ' ἀνάγλυφα. Ἴδου πῶς μεταφράζει ὁ Μπροῦξ ἕνα κομμάτι τοῦ μακροῦ τούτου ποιήματος, τόσον ἀρχαιότερου ἀπ' τὴν Ἰλιάδα:

«Δὲν ἔχει τὸν ὁμοίό του ὁ Φαραὼ μὲ τ' ἀπότολμο χέρι. Εἶναι δυνατὸ ὅπως ἡ καρδιά του. . . . Σὰν τὸ πρόσωπο τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου τὸ πρόσωπό του. Ποιὸς μπορεῖ νὰ μετρήσῃ τοὺς μύριους ἐχθροὺς ποῦ ὠρθωθήκανε μπροστά του;

»Μύριοι στὸ βλέμμα του κλονίζονται. Εἶναι τρομερὸς ὅταν ἡ φωνή του, πολεμικὴ φωνή, ἀντηχᾷ ἀπ' ὅλες ἀφοβώτερη — εἶναι τρομερὸς σὰν τὸ μανιασμένο λιοντάρι μέσα στὴν κοιλάδα τῶν ἐλάφων. Ἡ συμβουλή του φρόνιμη. Σωστὴ ἡ ἀπόφασίς του. . . . Στὴν ὑπεράσπισι τοῦ λαοῦ ἡ καρδιά του γίνεται βουνὸ σιδερένιο. Τέτοιος εἶναι ὁ Ραμσῆς — ἀγαπημένος τοῦ Ἄμμωνα.»

Ἐπειτα τὸ πολεμικὸ ἐπεισόδιο: Ραμσῆς ὁ 2ος πέφτει σὲ παγίδα τῶν ἐχθρῶν του. Κυκλώνεται. Σώζεται ὅμως. Ἰδού:

»Ἄμμωνα πατέρα ποῦ εἶσαι; Κραυγάζει ὁ Φαραὼ. Λησμόνησες τὸ τέκνο σου; Τί ὅμως ἔχω κάμει στὴ θέλησί

1) Σπέος Σίμπελ καὶ πάπυροι.

σου αντίθετο ; Δὲν ἐπορεύθηκα σύμφωνα πρὸς τὸ λόγο τοῦ στόματός σου ; Δὲν ἄκουσα τις προσταγές σου ; Πῶς ὁ εὐγενὴς δεσπότης, ὁ Κύριος τῆς Αἰγύπτου κλίνει τὸ κεφάλι μπρὸς σὲ λαὸ βάρβαρο ; Ναοὺς μεγάλους ἐπὶ ναῶν ἔχω στήσει—μάταια τάχα ; Μάταια γέμισα τοὺς ναοὺς σου ἀπὸ τοὺς αἰχμαλώτους μου : Ὅλα μου τ' ἀγαθὰ μάταια τάχω προσφέρει σὲ σένα ; Μάταια τοὺς ἀγγάρεψα ὅλους στῶν δικῶν σου ναῶν τὴ φροντίδα.

» Ἄλλ' ὅμως ὄχι. Ὁ καταφρονητὴς τοῦ θελήματός σου θὰ ντροπιασθῆ. Εὐτυχισμένος ὅποιος προσκυνάει τὴ θεότητά σου, Ἄμμωνα !

» Σ' ἐπικαλοῦμαι ὅτι ἐργάσθηκα μ' ἀγνή τὴν καρδιά γιὰ σένα, ὦ Ἄμμωνα.

» Κύττα. Κυκλωμένοι ἀπὸ τοὺς ἀμέτρητους ἐχθροὺς — μόνος. Οἱ συμπολεμισταὶ μου μ' ἄφησαν ἀβοήθητο.

» Κραυγάζω καλῶντας τους. Δὲν ἀπαντᾷ κανεὶς στὴν κραυγή μου.

» Ὅμως τὸ ξέρω. Ὅσο μυριάδες πολεμισταὶ ἀξίζει ὁ Ἄμμωνας, ὅσο ἑκατοντάδες χιλιάδες καβαλάρηδες, ὅσο δεκάδες χιλιάδες ἀδελφοὶ καὶ γιοί. Ὑπέρτερος ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων ὁ Ἄμμωνας.

» Ἴδου ἀπὸ τὴν ἄκρη τῆς γῆς ὑψώνω τὴ φωνή μου πρὸς ἐσέ».

Ὁ Θεὸς ἀκούει. Ὁ Θεὸς τρέχει νὰ βοηθήσῃ Ραμσή τὸ 2° :

» Μοῦ ἄπλωσε τὸ χέρι. Μοῦ εἶπε κραυγάζοντας : Ἴδου ἐγώ. Εἶμαι μαζί σου. . . .

» Ἐγὼ ὁ πατέρας σου — ὁ Ἄμμωνας — Ρά.

» Ὁ Κύριος τῆς νίκης.

» Βρῆκα σὲ σὲ δίκαιο πνεῦμα.

» Ἡ καρδιά μου εὐφράνθη.

» Τάλογά σου θὰ συντρίψουνε τὰ χίλια μύρια τῶν ἐχθρῶν ἅτια.

»Κανείς δὲ θὰ κινήσῃ τὸ χέρι γιὰ τὸν ἀγῶνα. Στὴν καρδιά τους θὰ σβύσῃ τὸ θάρρος.

»Τὰ μέλη τους παραλύσανε.

»Τοὺς γκρέμισα, τοὺς σκότωσα ὅπου κι' ἂν ἐβρισκόνταν.

»Ἀκούστηκε τότε κραυγή :

»Δὲν εἶναι ἄνθρωπος.

»Ἄλλοίμονο ! . . .

»Αὐτὸς εἶναι θεός.

»Φύγετε νὰ φύγωμε.

* * *

Ὁ τρίτος ἐρειπωμένος πυλῶνας τοῦ Ἀμένωφι στὸ βάθος τῆς ὑπόστυλης αἰθουσας : Περιοῦμε ἀνάμεσ' ἀπὸ τοὺς γκρεμισμένους πύργους του. Προχωροῦμε στὴν κεντρικὴν αὐλὴ ὅπου ὀρθώνεται ἀκόμη ἓνας ἀπὸ τοὺς 4 ὀθελίσκους τοῦ Τοῦθμωσι 1ου. Ἐπειτα ὁ τέταρτος πυλῶνας, ὅπου μία ἱερογλυφικὴ ἐπιγραφὴ ἀναφέρει πῶς ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ξαναῶρθωσε τὴν πεσμένη του θύρα . . . Κατόπι μία ἐρειπωμένη στοὰ — ἓνας ὀθελίσκος ὄρθιος — ἄλλος γκρεμισμένος. Ὁ ὄρθος ὀθελίσκος ἕηους τριάντα μέτρων κηρύττει μὲ τίς ἐπιγραφές του ὅτι, σύμφωνα μὲ τὴν προσταγὴ τῆς βασίλισσας Χατσεπσούτ, ὁ βαρύτατος μονόλιθος κόπηκε ἀπ' τοὺς γρανιτόβραχους τῆς Συήνης, μεταφέρθηκε, χαράχτηκε, στήθηκε σ' ἑφτὰ μῆνες ὅπου τὸν βλέπομε. Εἶναι ἀπίστευτο!

* * *

Ἄλλὰ τί συμβολίζανε λοιπὸν αὐτοὶ οἱ ὀθελίσκοι, τετράγωνοι ψηλοὶ στύλοι ποῦ ἡ κορφὴ τῆς εἶχε σχῆμα μικρῆς πυραμίδας καὶ ἦταν ντυμένη ἀπὸ μῖγμα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ; Ἦταν φάροι ποῦ λάμπανε νύχτα καὶ μέρα δείχνοντας μακρὰ τὴ θέσι τῶν ναῶν σὰ ἐρχόμενα εὐλαβητικὰ καρ-

θάνια — ὅπως ἐξηγεῖ αὐτὴ τὴ στιγμὴ μιλῶντας σὲ φίλους του ὁ χωλὸς κόπτης ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ Κάρνακ ; Τοὺς βλέπομε—ἢ τοὺς βλέπανε—ζευγαρωτοὺς, μπρὸς ἀπὸ τοὺς πυλῶνες τῶν ναῶν, στὴν Ἡλιούπολι, καὶ στὴ Μέμφι καὶ στὸ Λοῦξορ νὰ ὑψώνουνε τὴν κομπὴ σιλουέττα τους — τὸν ὠραῖο κοκκινωπὸ Συηνίτη. ¹⁾ Δὲν ἔχουν ἀναλογία — δὲν εἶναι ὡσὰν ἡ ἐξέλιξις τῶν μυτερῶν μονολίθων, τῶν menhir, ποῦ ἡ εὐλάβεια τῶν Κελτῶν ὠρθωνεν ἐδῶ καὶ χιλιάδες χρόνια ; Ἐναφέρω τὴ σύγκρισι ποὺ κάνουν οἱ σοφοὶ—ἀλλὰ δὲν ἐξηγῶ. Ἐν καὶ συχνὰ κυττάζοντας τὸν κοκκινωπὸ γρανίτη νομίζω, πῶς βλέπω γλῶσσα φωτιᾶς δξυκόρουφῃ ὑψωνόμενῃ πρὸς τὸν ἥλιο—θεὸ τῶν θεῶν !

* * *

Ἡ ὦρα προχωρημένη. Ἡ καλὴ θαλπωρὴ ἔγινε κίψα σχεδὸν θερινή. Τὸ προσκύνημα ἔλαβε μεγάλη παράτασι καὶ ὁ Ἄμμωνας, ὅπως ὁ Θεὸς τοῦ Ναζαρηνοῦ, μπορεῖ νὰ μιῆ τὴ βαττολογία. . . . Προβαίνω στὸν πέμπτο πυλῶνα. Δρασκελῶ τὴ θύρα του—ἀτενίζω τὴν κολοσσὸ Ἀμένωφῃ τοῦ Β'. Σκαλισμένος στὸν κόκκινο γρανίτη ὁ Φαραὼ κάθεται εἰς αἰῶνας αἰῶνων. Ἐκτος πυλῶνας, Τούθμωση τοῦ Γ', μὲ παραστάσεις δοξαστικῆς τῶν νικῶν του. Ἐπειτα ἡ αἶθουσα τῶν Χρονικῶν, κολοσσοὶ θεῶν ἀφιερωμένοι ἀπὸ τὸ βασιλέα Τουτανχαμών, ἐκούσιο ἢ ἀκούσιο ἀναστηλωτὴ τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖον εἶχε καταλύσει Ἄμένωφῃς ὁ 4ος — ὁ Φαραὼ τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου.

Προσέχω ἓνα γρανίτινο νάισκο Φιλίππου τοῦ Ἀρριδαίου μὲ τὰ τυπικὰ ἀνάγλυφα τῆς εὐλάβειας πρὸς τοὺς μεγάλους θεοὺς. Ἐπειτα περνῶντας στὴ δευτέραν αἶθουσα

¹⁾ Ἐταὶ ὀνομάζανε οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὸ γρανίτη τοῦ Ἀσσουάν — ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο ὄνομα τῆς πόλεως (Συήνη).

τῶν Χρονικῶν ποῦ περιστοιχίζει τὸ ναῖσκο καὶ προχω-
ρῶντας ἀνάμεσα σ' ἐρείπια ναῶν τῆς μέσης Αὐτοκρα-
τορίας φθάνομε, στὴν αἴθουσα τῶν ἑορτῶν — ὅπως τὴν
εἶπαμε — τοῦ Τούθμωση τρίτου, τοῦ Ναπολέοντα τούτου
ἢ Ἀλέξανδρου τῆς 18ης δυναστείας. Μεγάλου πλάτους
(45 μέτρα) καὶ μικροῦ βάθους (15) μὲ τὴ στέγη της
στηριγμένη σὲ 32 τετράγωνους στύλους καὶ 20 κίονες
παραδόξου ρυθμοῦ. Τὰ κιονόκρανα μοιάζουν μὲ λουλούδια
ἀνάστροφα ἀκκουμπισμένα στὴν κολώνα. Οἱ μελετηταὶ
τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀρχιτεκτονικῆς — πόσο πίσω εἶναι ἀλή-
θεια αὐτὲς οἱ μελέτες! — βλέπουν στοὺς κίονες τούτους τὴν
εἰκόνα πασσάλων σκηνῆς. Ὅπως θέλουν.

Οἱ τετράγωνοι στύλοι εἶναι χαμηλότεροι ἀπ' τοὺς κί-
ονες. Ἄπ' τὸ ἓνα μέρος βαστοῦνε μαζὶ μὲ τοὺς ἑξωτερικοὺς
τοίχους τὶς πεντάγωνες πέτρες τῆς στέγης τῶν χαμηλῶν πλευ-
ρῶν. Ἀπὸ τὸ ἄλλο «παρακτείνονται» μὲ μικρὰς συμπληρω-
ματικὰς κολῶνες καὶ δοκοὺς ἴσαμε τὸ ὕψος τῶν κίωνων.

Ἐπάνω στὶς κολῶνες—ἐχθροὶ πάντοτε τῶν λείων ἐπι-
φανεῶν οἱ Αἰγύπτιοι—εἰκονίσανε σὲ ἀνάγλυφες παραστά-
σεις Τούθμωση τὸν τρίτο μὲρὸς ἀπὸ τοὺς θεοὺς.

Νοτιοδυτικὰ ἢ αἴθουσα ἀπὸ τὴν ὁποῖαν προέρχεται ὁ
περίφημος κατάλογος τῆς παρισινῆς βιβλιοθήκης μὲ 57
δνόματα Φαραώ. Πρὸς τὸ βορινὸ μέρος τρία μικρὰ τεμένη.
Σ' ἓν ἀπ' αὐτὰ κολοσσὸς τοῦ μεγάλου Τούθμωση — τοῦ
τρίτου — ἀνάμεσα στὸν Ἄμμωνα καὶ τὴ Μούτ. Στὴ βορει-
οδυτικῇ γωνίᾳ τῆς αἴθουσας φτάνεις περνῶντας ἀπὸ στενὸ
διάδρομο στὸν ἓνα τοῖχο τοῦ ὁποῖου βλέπεις ἐνδιαφέροντα
ἀνάγλυφα τελετουργικά. Τούθμωσης ὁ τρίτος προσφέρει
θυμίαμα στὸν ἰθυφαλλικὸν Ἄμμωνα. Ἀπὸ τὴ δεξιὰ μεριὰ
ἔρχονται ἱερεῖς, ἀοιδοί, ψάλτριες. Ὁ βασιλιᾶς «σπεύδει» σὲ
βωμὸν ἔμπρὸς ἀπ' τὸν Ἄμμωνα — καίει ἀρωματικὰ
φύλλα....

* * *

Πόσες ακόμη αΐθουσες μικρές, μικρότερες, μικρότατες. Μία στην ὁποία φτάνεις ἀνεβαίνοντας μικρὴ σκάλα εἶναι τὸ ἀστεροσκοπεῖο τῶν ἱερῶν : Τέλος τὰ Ἅγια τῶν Ἄγγλων. Ἐπειτα ἄλλα θυσιαστήρια, ἄλλα ἐρείπια, κολοσσοί — μνημειακὰ ἴχνη τῶν Αἰθιοπῶν βασιλέων ποῦ ἀνέβηκαν τὸ θρόνο τῶν Ἀμενώφιδων καὶ τῶν Ραμσήδων, — ἡ ἱερὴ λίμνη ποῦ τὰ χρυσοπράσινά της ἦσυχά νερὰ ταράζουν κολυμπῶντας παράξενα μαυροπούλια.

Τὸ μεσημέρι γύρισα πάλι στὸ Λουξορ....

* * *

Σὲ κάποιον μνημεῖο τῆς 6ης δυναστείας, γράφει κάποιος ὁ Μασπερώ, διάβασε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ ὄνομα Ἀμμωνας, — ὄνομα κύριον ἀνθρώπου. Ἄλλ' ὁ Θεβαῖος θεὸς ἐβγῆκεν ἀπὸ τὰ σύνορα τοῦ νομοῦ του μὲ τὴν ἀνατολὴ τῆς δυνάμεως τῶν Θεβῶν — ἔγινε Παναιγύπτιος—ἀπορρόφησε Ρά, τὸ ζηλότυπο θεὸ τῆς Ἡλιουπόλεως — ἔγινεν Ἀμμωνας — Ρά, ἀπορρόφησε τὸν ἰθυφαλλικὸ θεὸ τῆς Κοπτοῦ. Στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἡροδότου ταυτίζεται ἀπ' τοὺς Ἕλληνας μὲ τὸ Δία. Ὡς Δία τότε λατρεύουν οἱ Πτολεμαῖοι — καὶ πρὶν ἀπ' αὐτοὺς ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος. Θυσιαστήρια καὶ ναοὶ καὶ κολοσσοὶ καὶ ὀβελίσκοι ὑψώνονται σ' αὐτὸν στὴν ἀδιάκοπη σειρὰ 25 περίπου αἰῶνων. Φαραὼ τῆς Μέσης καὶ τῆς Νέας Αὐτοκρατορίας, Λαγίδες, Αὔγουστοι Ρωμαῖοι τότε λατρεύουν καὶ τὸν τιμοῦν. Ἐωσότου τὸ διάταγμα τοῦ Θεοδοσίου δίνει τὸ σύνθημα τῆς καταδίκης του. Στὴν αἶθουσα ἑορτῶν τοῦ Τούθμωση ζωγραφίζονται χριστιανοὶ ἅγιοι καὶ Παναγίες.

* * *

Ἦταν θεὸς μεγάλος ὁ Ἀμμωνας κ' ἔθνοποιός. Μὲ τὴ δύναμί του Ἀμμοῖς ὁ 1ος συντριβεῖ τὸ κράτος τῶν Ὑξῶς,

ποῦ εἶχανε κατακτήσει γιὰ αἰῶνες τὴν Αἴγυπτο — 2 χιλιάδες χρόνια π. Χ. Μὲ τὴ δύναμί του θεμελιώνει Παναγυπτιακὴ δυναστεία — μιὰ Αὐτοκρατορία νέα, ποιῆσε ὅσον ἡ βυζαντινὴ.

* *

«Τ' ὄνομα τοῦ θεοῦ τούτου στὴν Αἴγυπτιακὴ γλῶσσα σημαίνει «κρύφιος» — διδάσκει ἓνας αἴγυπτολόγος ποῦ ἔγραψε δυὸ τόμους γιὰ τὸ ταξεῖδι τοῦ Ἡροδότου στὴν Αἴγυπτο. "Ἄν δὲν ἔχομε τὸ δικαίωμα νὰ ἰδοῦμε στὴν ἔτυμολογαν αὐτὴ ἓνα πρωταρχικὸ μεταφυσικὸ νόημα, δὲ μπορούμε ἀφ' ἑτέρου νὰ συμπεράνωμε τίποτε γιὰ τὴ φύσι τοῦ Θεοῦ. Γιὰ τοὺς μὲν εἶναι θεὸς τοῦ θέρους, μιὰ ἐκπροσώπησις τῆς καρποφόρας γῆς, ἓνας θεὸς — ἔδαφος. Γιὰ τοὺς ἄλλους θεὸς τῶν νεκρῶν. Ἄλλ' ὅπως καὶ ἂν εἶναι, κωρὶς ἔχασε τὴν πρωταρχικὴ σημασίαν του. "Ἐγένετο "Ἀμμωνας — Ρά. Καὶ ἂν καμμιά φορὰ τότε βρῖσκομε μόνον "Ἀμμωνα — πρόκειται πάντοτε γιὰ τὸν "Ἀμμωνα — "Ἡλιο.

» Τὸν ἐφαναζόνταν μὲ μορφήν ἀνθρώπινη: Στὸ ἐφάλι σκοῦφος χαμηλὸς ἢ κέρατα κριοῦ. Ὁ σκοῦφος αὐτὸς, ἢ τὰ κέρατα, κρατοῦσαν ἀπάνω τὸν ἡλιακὸ δίσκο καὶ ἴσω δύο φτερὰ ὑψηλὰ καὶ ὄρθια».

Στὸ χέρι κρατοῦσε τὸ ἱερογλυφικὸ τῆς ζωῆς, ἢ τὸ σῆπτρο. Συχνὰ ἰθυφαλλικὸς — ὅπως ὁ Μίν ἢ Μινουὶ τῆς Ἑπτοῦ. Κάποτε τὸν παρασταίνουσε κριαροκέφαλο: Ὁ κὸς ἦτανε τὸ ἱερὸ ζῷον του — ἐνσαρκονότανε σ' αὐτόν. Ἰδιοὶ τρεφόντουσαν στὸ θυσιαστήριόν του. Καὶ ἡ λεωφόρος ποῦ, ὅπως εἶδαμε, ἔκωνε τὸ ναὸ τοῦ Κάρνακ μὲ τοῦ Ἀὔξορ τὸ ναὸ, ἦτανε περιτοιχισμένη ἀπὸ κριαροκέφαλες σίγγες.

Συχνὰ ἔκωνε τὸ αἷμα του μὲ τὸ αἷμα τῶν βασιλισσῶν — (θεογαμία). Τὸ ἀδυνατισμένον ἀπὸ τὴν ἀναγκαστικὴν αἱμαξία αἷμα τῶν Φαραὼ ἀνανεωνότανε μὲ τὴν φυσικὴν

ἐπιφοίτησι τοῦ θεοῦ. Πατέρας Ἀμένωφη τοῦ τρίτου ἔγινε
καὶ πατέρας μιᾶς βασίλισσας — τῆς Χασεπσούτ.

Ὁ ἱερός θίασος τῶν γυναικῶν—τὸ χαρέμι του, ἦταν
συγκροτημένος ἀπὸ ψάλτριες ποῦ κρούανε τὸ σεῖστρο μπρο-
στά στὸ εἶδωλό του. Εἶχαν τὴν ἱεραρχία τους. Ἐπὶ κεφαλῆς
των ἢ «σύζυγος τοῦ Θεοῦ» — συχνὰ σύζυγος ἢ χήρα Φε-
ρωά, ἢ ἀρχιερέως. Ἦταν ἢ «ἡγουμένη» τῶν κυριῶν αὐτῶν.

* * *

Ὁ Στράβωνας ποῦ εἶδε τὰς Θήβας στὴν ἀρχὴ τῆς
χριστιανικῆς ἐποχῆς ἀναφέρει καὶ τοῦτο : Στὸν Ἀμμωνα
ἦταν καθιερωμένη νέα μεγάλῃς ὁμορφιάς κ' ἀπὸ γενιὰ
μεγάλῃ. Αὐτὴ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ προσφέρῃ τὸν ἑαυτὸ
της σ' ὅποιον τῆς ἄρесе.

* * *

Θεὸς τοῦ πολέμου ὁ Ἀμμωνας παράστεκε τοὺς Φα-
ρωὰ στὴν ἀκμὴ τῆς μάχης. Ἦταν ὁμοῦ καὶ θεὸς μαντι-
κῶς ὅπως ὁ Δέλφιος Ἀπόλλωνας. Ἦταν ὁ βασιλεὺς τῶν Αἴγυ-
πτίων Θεῶν σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς 18ης καὶ τῆς 19ης δυνα-
στείας. Ἡ λατρεία του τότε ἔφτασε στὶς πλέον μακρονὲ
δάσεις τῶν ἐρήμων—στὴ Σιβά τῆς Λιβύης, στὴν Αἰθιοπία
στὴν κατακτημένη Συρία.

* * *

Τ' ἄλλο πρωτὶ ἀνέθηκα σ' ἕναν πυλῶνα. Ἐκάθισα
ἕνα μεγάλο πουλὶ μακρόμυτο, μὲ θυσανωτὴ καφετιὰ κεφ-
λή, οὐρὰ λευκόμαυρη, εἶχε σταθῆ σχεδὸν δίπλα μου. Ὅπως
ὅλα ἐδῶ τὰ πουλιὰ δὲν ἐγνώριζε τὸ φόβο τῶν ἀνθρώπων.
Ἐκαμε μικρὰ κοντὰ πηδήματα, χτύπησε τὴ μύτη του στὴ
πέτρα τῆς στέγης, ἔπειτα ἄρχισε ἕνα μονότονο σάλπισμα
«διάφανο», — σχεδὸν αἰθέριο : Τούου - Τούου - Το-

Τού, Τού - Τούου... Ἐπειτα ἔφυγε ἐπῆγε σ' ἓνα δέντρο
σιμά — ἔξω ἀπὸ τὸν ἱερὸ περίβολο καὶ συνέχισε.

Τού, Τούου, Τού.

Ἦθελε νὰ ὑποδοηθῆσῃ τὴ ρέμβη μου; Ἄλλὰ ὄχι.
Δὲν πρέπει νὰ σκεπτόμαστε ἀνθρωποκεντρικῶς οἱ ἀνθρώποι.
Τὸ ὄραϊο μεγάλο πουλί, στὴ μαρτυρική θालπωρή,
ἔφωνα στὸν πρωϊνὸν ἀέρα τὴν ἐρωτικὴ πρόσκλησι πρὸς τὸ
θῆλυ του — πρὸς κάθε θῆλυ τοῦ εἴδους του: Τού, τού, τού...
Τὸ πουλί ἔφυγε.

* * *

Ἀπὸ τὴ σκοπιὰ μου κύτταξα — ἰδοῦ: Πυλῶνες, ὄβελισκοί,
κολῶνες, ὁ πλιθόχτιστος μέγας περίβολος, συντριμμένοι
κολοσσοί, ἡ μικρὴ ἱερὴ λίμνη τῶν ἐξιλασμῶν. Οἱ θριαμβικῆς
πόρτες τῶν Πτολεμαίων — τὸ χωματένιο χωριὸν ἀνάμεσα
στὶς ψηλόκορμες φοινικιές. Ἀνατολικά στὸ βάθος ἡ ἔρημος
καὶ τὸ χαμηλὸ βουνὸ — δυτικὰ ἡ Λιβυκὴ ὄροσειρὰ — τὸ
ρόδινο βουνὸ μὲ τοὺς τάφους — κοντὰ μας ὁ Νεῖλος —
στὴν ἄκρη τοῦ μικροῦ ἀρχαίου δρόμου τῶν κριῶν.
Ἀπάνω ὁ Ἥλιος γονιμοποιεῖς ὅπως ὁ ἰθυφαλικὸς
Ἀμμωνας - Ρὰ ποῦ κρατεῖ τὸ ἱερογλυφικὸ τῆς ζωῆς
καὶ εἶναι: ὁ ἴδιος ὁ Ἥλιος...
* * *

Τὰ ἀπόγεμα ξεφυλλίζοντας ἓνα βιβλίον γιὰ τὴν Αἴγυπτι-
ακὴν θρησκείαν βρῆκα αὐτὰ τὰ δοξαστικὰ γιὰ τὸν Ἀμμωνά
λόγια.

«Δόξα σὲ σὲ Ἀμμωνά - Ρά. Κύριε τοῦ Κάρνακ,
ἀρχαῖε μόνε τῶν οὐρανῶν, ἀρχαιότερε τῶν ἐπὶ γῆς, δέσποτα
τῆς ἀλήθειας, πατέρα τῶν θεῶν, δημιουργὸς τῶν ἄνω καὶ
τῶν κάτω, σὺ ποῦ φωτίζεις τὸν κόσμον — ποῦ διασχίζεις
τὸν οὐρανὸν «ἐν εἰρήνῃ», μακάριε βασιλιά, ὑπέρτατε ἀρχη-

γὲ τοῦ σύμπαντος, πολυδύναμε. Ὡ βασιλιά, μεγαλύτερη
τῶν θεῶν. Σὲ λατρεύομε ὅτι μᾶς ἐπλασες, σ' εὐλογοῦμε ὅτι
μᾶς ἔδωκες μορφή, σ' εὐλογοῦμε ὅτι ζῆς μέσα μας».

Ὁρισμένως ἦταν ὑψηλότατο τὸ θεολογικὸ πνεῦμα τοῦ
ὑμνογράφου, καὶ ὁ ὕμνος του εἶναι κάτι περισσότερον ἀπὸ
ἡλιολατρικὸς. Εἶναι ὕμνος θεϊστικὸς. Ποιὸς ὅμως εἶπεν
ὅτι ἔτσι σκεπτόταν τὸ πλῆθος, καὶ ποιὸς εἶπε πῶς ἔτσι
σκεπτότανε τὸ πλῆθος τῶν ἱερέων;

* * *

Ξαναγύρισα στὸ Κάρονακ τὸ ἀπόγεμα τῆς ἄλλης ἡμέ-
ρας: Ἔχει ὁ ἱερὸς χῶρος γεμίσει ἀπὸ Ἀμερικανούς, Ἀμε-
ρικανίδες καὶ δραγουμάνους. Στάθηκα σ' ἓναν ὄμιλο. Ἐνας
δραγουμάνος ἐρηγόρευε. Ἀνάμεσα στ' Ἀγγλικά του ξεχω-
ρίζω: Ραμσῆς, Τούθμωσης. Οἱ κυρίες λέγανε κάθε τόσο
ἐπιδοκιμάζοντας ἢ ἐκφράζοντας τὴν ἱκανοποίησί τους:

— Ὡ γιές, γιές.

Ἄλλὰ σὲ μικρὴν ἀπόστασι ἀπ' τὸν ὄμιλο ἓνα ζευγάρι,
προφανῶς ἀπ' τὴν ἴδια παρῆα, δὲ φαίνεται ν' ἀκούη τ'
Ἀγγλικά τοῦ δραγουμάνου: Ἀπελπιστικὰ ξανθοὶ νέος καὶ
νέα εἶναι ἀπελπιστικὰ ἀφωσιωμένοι στοὺς ἑαυτοὺς των:
Ἡ ἱστορία τῶν πυλώνων καὶ τῶν ὀβελίσκων δὲν τοὺς ἐν-
διαφέρει. Γεμᾶτοι ἀπὸ τοὺς ἑαυτοὺς των, μεθυσμένοι ἀπὸ
τὸ παρὸν τους δὲν ἐνδιαφέρονται διόλου γιὰ τὰ πράγματα
τοῦ παρελθόντος. Αὐτὰ εἶναι ὑποθέσεις τῶν γέρον!

* * *

Κοντὰ στὴν ἱερὴ λίμνη εἶδα τὸν τεράστιο γρανιτένιο
σκαθαβαῖο Ἀμένωφη τοῦ τρίτου, ἀπάνω στὸ βωμὸ ποῦ ὁ
Φαραὼ αὐτὸς πρόσφερε στὸν Τεμου-Χεπερ — τὸν Ἕλιο
στὴ μορφὴ τοῦ ἐντόμου — συμβόλου τῶν φυσικῶν ἀνανε-

ώσεων, ἀλεξιτήριου τῶν κινδύνων. Σκαραβαῖος καὶ βωμὸς εἶναι στὸ ἴδιο κομμάτι τοῦ γρανίτη — ἕνας μονόλιθος.

* * *

Ἐπειτα διασχίζομε τὰ οἰκοδομήματα ποῦ ἀπλώνονται ἀνάμεσα στὸ μεγάλο ναὸ τοῦ Ἄμμωνα καὶ τῆς Μοῦτ πρὸς τὰ νότια. Μιὰ αὐτὴ περικλεισμένη σὲ τοίχους στὸ βάθος ἕνας γκρεμισμένος πυλῶνας. Ἄλλὰ ὅ,τι ἐνδιαφέρει εἶναι τὰ κείμενα συνθηκῶν τοῦ Ραμοῦ Β' καὶ τοῦ Μενεφθά. Νικημένοι εἶναι οἱ Χετταῖοι ἀπὸ τὸ Ραμοῦ—οἱ Λίβυες καὶ οἱ λαοὶ τῆς θάλασσας ἀπὸ τὸν ἄλλο. Οἱ λαοὶ τῆς θάλασσας. Ποιοί; Τὰ ὀνόματά τους εἶναι γραμμένα στὴν πέτρα: ὁ Σακαλάσα(;) Σαρντάνα(;)... Ἄκα οὐ σια. Γιὰ τοὺς τελευταίους δὲ μπορεῖ κανεὶς ν' ἀμφιβάλλῃ. Τοὺς ταυτίζομε μὲ τοὺς Ἀχαιοὺς — τὴν πρώτη Ἑλληνικὴ φυλὴ ποῦ κατέβηκε στὴν Ἑλλάδα κατοικημένη ἀκόμη ἀπὸ τοὺς προελληνικοὺς λαοὺς τῶν ὁποίων ἐκτιμοῦμε τὸν πολιτισμὸ, ἀλλὰ δὲ μποροῦμε νὰ διαβάσωμε τὰ γραπτὰ μνημεῖα¹. Ἀπὸ ποῦ ὅμως ἦρθαν οἱ Ἀχαιοὶ—πῶς ἐνώθησαν μὲ τοὺς Λιβυκοὺς λαοὺς καὶ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς θάλασσας πῶς ἔγινεν ἡ ἐκστρατεία τους κατὰ τῆς Αἰγύπτου; Ἴδου προβλήματα ποῦ ἡ λύσις των εἶναι δύσκολη. Ὅπωςδὴποτε δεκατρεῖς αἰῶνες π. Χ. τὸνομα «Ἀχαιοὶ» χαραχτήκε στὰ μνημεῖα τοῦ Κάρνακ—γιὰ νὰ τὸ διαβάζομε ὕστερ' ἀπὸ τρεῖς χιλιάδες τόσα χρόνια....

Πόσοι ἀκόμη ναοί, πόσα ἐρεῖπια — πόση ἱστορία. Πόσοι πανηγυρισμοὶ θριάμβων καὶ πόσα δράματα!

* * *

Στὸ Λουξορ. Ἀπόγεμα. Ἀπάνω ἀπὸ μίαν ἀρχαίαν

¹) Βλέπε Ντισώ: Οἱ προελληνικοὶ πολιτισμοί.

ἀποβάθρα τοῦ Νείλου πλῆθος ξυπόλυτων φελλάγων πασχίζει ν' ἀνεβάσῃ ἀπὸ κάτω στὴν ὑψηλὴ ἐπιφάνεια τῆς ὄχθης ἐν' αὐτοκίνητο. Μιὰ ρυθμικὴ, μονότονη — σὰν προανθρώπινη κραυγὴ—βοηθάει τὴ φοβερὴ προσπάθεια. Τέλος τὸ αὐτοκίνητο ἀνεβάζεται ὡς τὸ δρόμο τῆς ὄχθης... Θὰ τὸ κατεβάσουν αὔριο ξανὰ — θὰ τὸ βάλουν στὴ μεγάλη μαούνα θὰ τὸ ξεφορτώσουν στὸν «τόπο τῆς δύσεως» — στὴν ἄλλην ὄχθη. Ἕνας ἰδιότροπος περιηγητὴς εὐρῆκε πῶς δὲν εἶναι ἄνετο τὸ ταξεῖδι γιὰ τοὺς τάφους μὲ τὰ Σουδανέζικα ὑποζύγια. Καὶ χάλασε τὴν ἡσυχία τοῦ τοπίου.

* * *

«Λοῦξορ» εἶναι, μοῦ εἶπαν, παραφθορὰ ἐνὸς Ἀραβικοῦ πληθυντικοῦ ποῦ σημαίνει: «Οἱ Πύργοι». Ὁ ναὸς τοῦ Ἄμμωνα, ποῦ τὰ ἱερά του ἐρείπια ἀπλώνονται στὴν Ἀνατολικὴ ὄχθη τοῦ Νείλου δίπλα στὰ πλιθόχτιστα σπίτια, ἔδινε τὴν ἐντύπωσι πύργων στοὺς ναυτικούς τοῦ ποταμοῦ ὅταν τὸν ἐπροσπεροῦσαν. Ἀλλὰ οὔτε πύργους, οὔτε παλάτια μᾶς ἄφησαν οἱ Φαραῶ κύριοι τῶν δύο στεμμάτων. Μᾶς ἄφησαν μόνο ναοὺς καὶ τάφους.

Τὸ πρωὶ ἔγινε τὸ προσκύνημα. Ἡ θύρα τοῦ πυλῶνα εἶναι ἀπρόσιτη. Ἐπήγαμε κατ' εὐθείαν στὸ ναὸ ἀνάμεσ' ἀπὸ τὰ λείψανα τῆς κιονοστοιχίας.

Εἴμαστε στὴν «Αὐλὴ» τοῦ Ραμοῦ Β'. Δὲν εἶναι ὅμως ὅλη ἐλεύθερη. Τμῆμα τῆς πρὸς τ' ἀνατολικά κατέχει ἓνα τζαμί. Οἱ πιστοὶ δὲν ἐδέχτηκαν μὲ κανένα τρόπο νὰ μεταφερθῇ τὸ τέμενος!

Ἐξῆντα μέτρων πλάτους καὶ πενήντα μήκους ἡ «Αὐλὴ» εἶχε στὶς πλευρὰς τῆς κολῶνες μὲ κλειστὰ πατυρόμορφα κιονόκρανα. Ἕνα μέρος των σώζεται. Ρίχνομε μιὰ ματιὰ στοὺς κολοσσούς τοῦ θρυλικοῦ Φαραῶ—ἄχαρα, ἀλήθεια βασιλικὰ ἀγάλματα — καὶ φυσικὰ ἀφοῦ δὲ μποροῦ-

σαν νὰ βρεθοῦν ἱκανοὶ τεχνίτες γιὰ τοὺς ἀμέτρητους κολοσσούς, μὲ τοὺς ὁποίους ἠθέλεν ὁ Ράμσῆς νὰ γεμίξη τοὺς ναοὺς του. Προχωροῦμε πρὸς τὴ μεγάλη κιονοστοιχία — πόσο περήφανη! — τῆς συντριμμένης ὑπόστυλης αἵθουσας. Οἱ κολῶνες στρογγυλές, ψηλότερες ἀπὸ τὶς κολῶνες τῆς Αὐλῆς, τὰ κιονόκρανα σὲ σχῆμα ἀνοιχτοῦ ἀνθους ἢ ἀνάστροφης καμπάνας. Ἐπειτα ἄλλη «Αὐλὴ» τοῦ Ἀμένωφι. Πενήντα μέτρων πλάτους καὶ σχεδὸν ἴσου μήκους. Σώζονται ἐν μέρει οἱ κιονοστοιχίες τῶν πλευρῶν μὲ τὶς χαριτωμένες κολῶνες, ποῦ ἀπομιμοῦνται τὸ σχῆμα δέσμης ἀπὸ ψηλόκορμα στελέχη παπύρων — πρὶν ἀνθίσουν. Ἐπειτα ὁ πρόναος — στηριζόμενος ἄλλοτε σὲ 32 κολῶνες. Τὸ θυσιαστήριο τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἔπειτα μιὰ ἄλλη μικρὴ αἵθουσα καὶ τέλος τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων. — Διατρέξαμε 200 μέτρα περίπου: Ὁ «ἄξονας τοῦ μήκους» τοῦ ναοῦ: Ἀλλὰ τὸ μῆκος τοῦ ναοῦ τοῦ Κάρονα εἶναι μιὰμιση φορὰ μεγαλύτερο: Ὅμως ὁ πρῶτος ἦτανε παράρτημα τοῦ δευτέρου ναοῦ, καὶ ἡ λεωφόρος τῶν κριῶν ἔδειχνε πῶς ὁ ναὸς τοῦ Λουξορ ἦτανε ἐνσωματωμένος στὸ ναὸ τοῦ Κάρονα — παρεκκλήσι του.

Πήγαμε τὸ δρόμο τῆς ἐξόδου.

* * *

Ἀπόγεμα. Ὡρα ποῦ ὁ ἥλιος ἀπάνω ἀπὸ τὸ βασιλικὸ βουνὸ κυττάζει τὴν ξέσκεπη κιονοστοιχία μὲ τ' ἀνθισμένα κιονόκρανα.

Πήγαμε ὁλότισα στὸν ὠρφανεμένον ὀβελίσκο — τὸν ἄλλον ἔστειλε στὸ Παρίσι ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς. Ὁ ψηλὸς δίπυργος πυλῶνας μὲ τὴν τετράγωνη πόρτα στὴ μέση — συνολικὸ σχῆμα τραπεζίου, ὅπως ὅλοι οἱ πυλῶνες — ὑψώνεται ἀπάνω ἀπὸ τοὺς πληγωμένους κολοσσοὺς τοῦ Μεγάλου

Ραμσῆ. Ἄλλοτε δώδεκα — τώρα τρεῖς. Οἱ δύο καθιστοί. Ὁ ἕνας ὄρθιος. Οἱ καθισμένοι ἔχουν 14 μέτρων ὕψος.

Ρίχνομε μιὰ ματιὰ στ' ἀνάγλυφα τοῦ πυλῶνα. Σκαμμένα στὴν πέτρα εἰκονίζου — μᾶλλον ὑποβιάλλου τὴν περίφημη ἐκστρατεία τοῦ Ραμσῆ ἐναντίον τῶν Χετταίων. Τὸ ἐπαισόδιο τῆς παγίδας ἱστορημένο στὸ Κάρνακ ἀπὸ τὸ ποίημα τοῦ Πενταούρ. Ἐνα πολεμικὸ συμβούλιο — μιὰ «ἐπικὴ» σκηνὴ τῆς μάχης. Τὸ φρούριον τοῦ Καντὲς — ἰερογλυφικὰ μὲ λεπτομέρειες τῆς μάχης.

* * *

Βλέμμα στὶς ἀρχιτεκτονικὲς λεπτομέρειες τοῦ πυλῶνα : Δύο τετράγωνες τρύπες — παράπλευρες στὸ ἄπάνω μέρος τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφάνειας τῶν δύο πύργων. Δυὸ κάθετοι αὐλακες ἀπὸ τὶς τρύπες πρὸς τὴ βᾶσι. Σὲ τί χρησιμεύανε ; Οἱ παραστάσεις τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ναοῦ μᾶς τὸ ἐξηγοῦν. Οἱ πυλῶνες εἰκονίζονται στολισμένοι μὲ πανηγυρικοὺς ἰστούς προσαρμοσμένους στοὺς αὐλακες αὐτοὺς καὶ δεμένους μὲ σκοινιά περασμένα ἀπὸ τὶς τρύπες. Στὴν κορυφὴ τῶν ἰστῶν ἀνεμιζόνταν μικρὲς σημαῖες.

* * *

Ἀφίνω τὸν πυλῶνα — ἡ πόρτα του εἶναι ἀπρόσιτη, μπαίνω ἀπὸ ἄλλο μέρος στὴν Αἴλῃ τοῦ ναοῦ. Στὴ βορειοδυτικὴ γωνιὰ περεκκλῆσι. Στὸν ἀνατολικὸ τοῖχο ἀνάγλυφα παρὰστασι λιτανείας : Εἶναι ἡ γιορτὴ τῶν ἐγκαινίων τοῦ πυλῶνα ποῦχτισε εὐγνωμονῶντας γιὰ τὴ νίκη τοῦ Ραμσῆς ὁ μεγαλοπρεπής. Στολισμένος μὲ τοὺς ἰστούς, ποῦ ἀναφέραμε παραπάνω — μὲ τοὺς κολοσσούς ἐμπρὸς καὶ τοὺς δ-

βελίσκους. Καὶ ἡ πομπή. Οἱ βασιλεῖς. Ἐκεῖνοι ποῦ κομίζουν τὶς προσφορές. Τὰ καταστόλιστα ζῶα τῆς θυσίας.

* * *

Στὴν ὑπόστυλιν αἴθουσα μὲ τὶς ὑψηλότετες κολῶνες ποῦ κρατοῦνε τὴ δοκὸ ἄπάνω στὸ κολοσσαῖο λουλοῦδι τους: Σιοὺς τοίχους ἀνάγλυφα τοῦ Τουτανχαμὼν ἢ τοῦ Χερουεμχέμπ εἰκονίζουν τὴν τελετὴ τῆς πρωτοχρονιάς. Οἱ βάσκες τοῦ θεοῦ κομίζονται ἀνάμεσ' ἀπὸ τὸ ποτάμι στὸ Λουῆξορ; Λιτανεῖα ὕστερ' ἀπ' τὴν ἀποβίβασι. Ἰερουργία στὸ ναὸ τοῦ Λουῆξορ. Ἀπὸ τὸν ἴδιο δρόμο ἐπιστροφή: Ἡ πλατιά χρωματισμένη λουρίδα ποῦ κόβει ἐδῶ κ' ἐκεῖ τὴν παράστασι εἶναι ὁ Νεῖλος. Ἐπειτα ἡ δεύτερη Αὐλή — Ἀμένωφη τοῦ τρίτου — τί ἐπιβλητικὴ! Ὁ μέγας πρόναος. Δυὸ παρεκκλήσια τῆς Μοῦτ καὶ τοῦ Χόνς. Καὶ ἔπειτα; Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν! Μιὰ μικρότερη αἴθουσα τὴν ὁποῖαν οἱ Αἰγύπτιοι τῆς πρώτης χριστιανικῆς ἐποχῆς εἶχανε κάμει ἐκκλησίαι. Ἡ πόρτα ποῦ ὠδηγοῦσε στὶς ἐσωτερικὰς αἴθουσας τοῦ Θεοῦ ἔγινεν ἀψιδωτὴ niche ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἁγία Τράπεζα στηριγμένη σὲ Κορινθιακοὺς κιονίσκους. Χρῶματα βυζαντινῶν τοιχογραφιῶν ἐπάνω στὸ γύψο ποῦ σκέπασε τὰ παλιὰ ἀνάγλυφα ἀπομένουν ἀκόμη στοὺς τοίχους. Ὁ Ἰησοῦς ἐνίκησε τὸν Ἀμμωνα. Ἀλλὰ ὁ θεὸς τοῦ προφήτη τῆς Ἀραβικῆς ἐρήμου νίκησε καὶ τοὺς δύο. Τὸ τέμενος τοῦ Ἀμποῦλ Χαγάγ εἶναι ἀκόμη στὸ στήθος τοῦ ναοῦ, καὶ ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ μιναρὸς τὶς νύχτες ὑψώνεται ψηλά, ἴσαμε τ' ἀστέρια ἢ φωνή: Ἐνας ὁ θεὸς καὶ Μωάμεθ ὁ προφήτης του....

* * *

Σκέπτομαι ὁμως ἐκεῖνο ποῦ σκέφθησαν τόσοι; Κάτω ἀπὸ τὸν Ἀμμωνα-Ρά, καὶ τὸν Ἀτεν τοῦ αἰρετικοῦ Φαραῶ

τοῦ Τελ-ελ-Ἀμάρνα — τὸν ἀκτινοφόρον ἡλιακὸ δίσκο, κάτω ἀπὸ τὸν Ἀμμωνα — Δία τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὸ Χριστιανικὸ θεὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, (μιὰ λατινικὴ ἐπιγραφή ἐδῶ τότε θυμίζει), κάτω ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ καὶ τὸ θεὸ τοῦ Μωάμεθ, μήπως λατρεύομε τὴν ἴδια θεῖαν ὑπόστασι— μήπως βλέπομε τὴν ἴδια ὑψηλότητα χίμαιρα; . . . Τὸ ξέρω πῶς εἶπα κοινοτοπία.

* * *

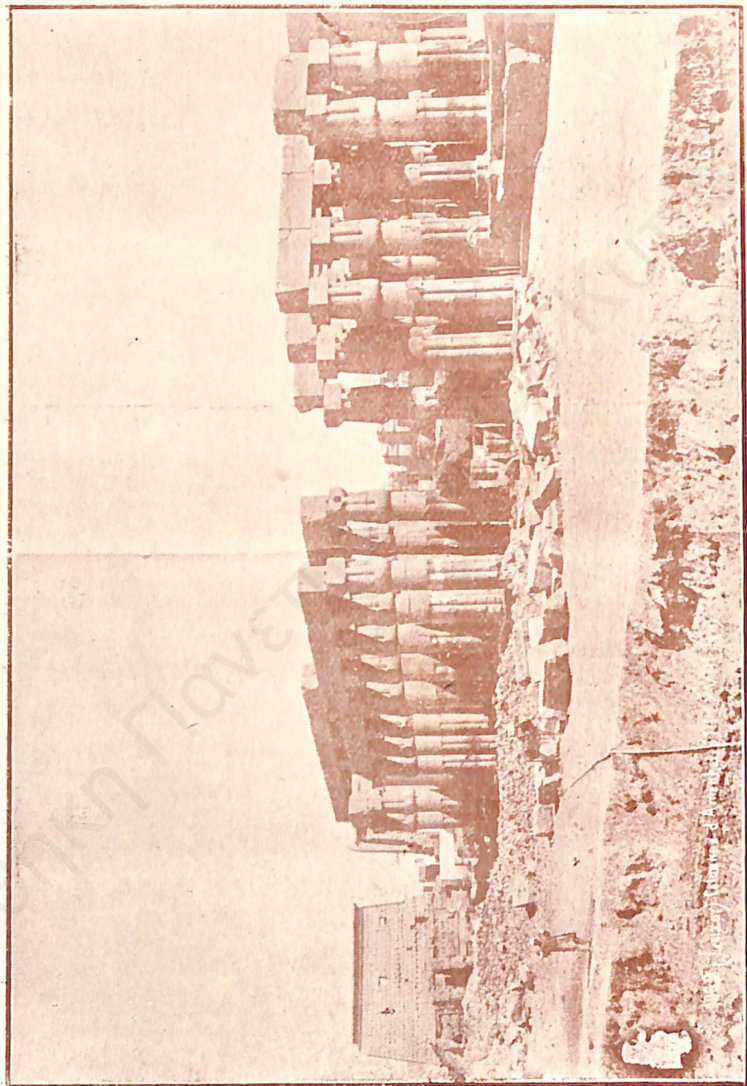
Ἡ σκηνὴ τῆς θεογαμίας. Ξαναγυρίζομε στὸν πρόναο, βγαίνομε ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ πόρτα. Μπαίνομε στὴν αἴθουσα τῆς Γεννήσεως.

Ἀμένωφης ὁ Γ', ὁ Μέμνωνας τῶν Ἑλλήνων, ἦτανε γυιὸς τοῦ Μεγάλου Θεοῦ. . . .

Ἀνάμεσα στὸν Τούθμωση καὶ τὸν Ἀμμωνα ἡ Ἰσις καὶ ἡ μητέρα τοῦ Ἀμένωφης τρίτου: Ὁ θεὸς ἐκδηλώνει τὴ θέλησί του γιὰ τὴν ἔνωσι μὲ τὴ βασίλισσα. Ἐπειτα ἀκολουθῶντας τὸ Θῶτ, τὸν ἰσιοκέφαλο θεὸ ποῦ διαβάζει σὲ πάπυρο τ' ὄνομα τῆς βασίλισσας, ὁ Ἀμμωνας μὲ τὴ μορφή τοῦ Φαραὼ Τούθμωση τρίτου προχωρεῖ: Τὸ γόνιμο φιλὶ δίνεται. Ἡ βασίλισσα καὶ ὁ θεὸς κάθονται στὸ βασιλικὸ διθάνι: Βάζει κάτω ἀπ' τὰ ρουθούνια της τὰ σύμβολα τῆς ζωῆς καὶ τῆς δυνάμεως, ἐνῶ δύο θεῆς ὑποβαστάζουν τὰ πόδια της. Ἡ βασίλισσα λέει. «Ἡ οὐσία σου ἐνώθη μὲ τὴ δική μου. Ἡ ἀκτινοβολία σου διαπερνᾷ τὰ μέλη μου. Ἡ θεία σου δρόσος ἔγινε στὰ μέλη μου: βασιλόπουλο τῶν Θεῶν.

Ὁ θεὸς ἀπαντᾷ:

«Τέτοιο τῶνομα τοῦ παιδιοῦ σου ἀφοῦ τέτοια ἡ σειρά τῶν λόγων σου. Θὰ εἶναι εὐεργετικὴ γιὰ τὴ χώρα ἢ βασιλεία σου — ἡ ψυχὴ μου εἶναι μαζί του. Δικό του τὸ στέμμα μου. Ἄς κυβερνήσῃ τὰ δυὸ βασίλεια ὅσο ζῆ ὁ ἥλιος.»

Η ΚΙΟΝΟΣΤΟΙΧΙΑ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΟΥ ΑΒΥΔΟΥ

Ἔτσι ἔρχεται στὸν κόσμο ὁ Ἄμεν-Χότεπ-χι-ουας (ὁ Ἄμμωνας ἐνώνεται μὲ τὴν ἡγεμονία τῶν Θεῶν).

Ὁ Χνούμ καλεσμένος ἀπὸ τὸν Ἄμμωνα — θεὸς ἀνθρωποπλάστης καὶ θεοπλάστης δίνει στὸ παιδί τὰ πλέον ὠραῖα χαρακτηριστικά. Χωρὶς ἀργοπορία τορνεύει τὴ θεϊαν οὐσία, καὶ μὲ μαγικὲς χειρονομίες τοῦ μεταβιβάζει τὴ ζωὴ. Πλάθει τὰ διπλᾶ — τὰ Κὰ τοῦ Ἀμένωφ. Ἡ Ἀθῶρ, προλέγει τὴν τύχη τοῦ βασιλόπουλου: «Θὰ βασιλεύης στὴν κοιλάδα τοῦ Νείλου — θὰ γίνῃς κύριος τῆς Ἐρήμου. Ὅλοι οἱ τόποι θὰ σοῦ ὑποταχθοῦν κάτω ἀπ' τὰ σάνδαλά σου».

Τώρα ὁ Θῶτ παρουσιάζεται στὴ βασίλισσα: Τὴν καλεῖ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ. Ἡ βασίλισσα προχωρεῖ ἀνάμεσα στὸ Θῶτ, ποῦ τὴν κρατεῖ ἀπ' τὸ χέρι, καὶ τὴ θεὰ τῶν καλῶν γεννήσεων: Τῆς δίνουν ν' ἀναπνεύσῃ τὴν πνοὴ τῆς ζωῆς. Οἱ ἐννέα θεοὶ κι ὁ Ἄμμωνας περνώντας βεβαιώνουν στὴν εὐτυχισμένη βασίλισσα τὴν εὐμένειά τους. Ἡ βασίλισσα γεννάει τὸ διπλῶ — τὸ Κὰ τοῦ Ἀμένωφ. Οἱ θεὲς ἐτοιμάζονται νὰ πάρουν στὰ χέρια τὸ νεογέννητο. Ἄλλες θεὲς στέκουνε στὴν ἄκρῃ — ἡ Ἴσις καὶ ἡ Νέφθυς (ἀδερφὴ τοῦ Ὄσιρη) ἀνάμεσά τους. Γύρω τὰ πνεύματα τῆς Ἀνατολῆς, τοῦ Νότου τοῦ Βοριᾶ καὶ τῆς Δύσεως γονατισμένα προσφέρουν τὰ σύμβολα τῆς ζωῆς. Ὁ Μπὲς θεὸς ἄσχημος καὶ φριχτός, ἡ Ἄπετ — μὲ τὴν κεφαλὴν ἱεροποιτάμου εἶν' ἐκεῖ — διῶχτες κάθε κακοῦ.

Τὸ παιδί γεννήθηκε.

Ἡ Ἀθῶρ τὸ παρουσιάζει στὸν Ἄμμωνα.

Ὁ Ἄμμωνας λέει;

«Ἐλα ἐν εἰρήνῃ, τῶν λαγόνων μου πολυαγάπητο τέκνο».

Ἡ θεὰ Μοῦτ — ἡ θεὰ μητέρα — εὔχεται ζωὴ, υγεία, δύναμη. Καὶ τὸ παιδί περνάει διαδοχικὰ τὰ χέρια διαφόρων Ἀθῶρ, θεαινῶν μὲ πρόσωπον ἀνθρώπου ἢ ἀγελάδας ποῦ τὸ θηλάζουν. Τέλος στὰ χέρια τοῦ θεοῦ Νείλου καὶ

τοῦ θεοῦ τῶν καθαρῶν — στὰ χέρια τοῦ Ἄμμωνα καὶ τοῦ Ὄρου, — γίνεται καὶ τῶν Κά — τῶν διπλῶν — ἡ κάθαρσις.

Θεὰ γράφει στὰ βιβλία της τοῦ θεογέννητου βρέφους τῶνομα.

Θεὸς τοῦ Ἄδη ὁ Ἄνουθης, μὲ τὸ πρόσωπο τσακαλιοῦ — εὔχεται ζωὴν ἀτελείωτη.

* * *

Τί νὰ κρύβεται κάτω ἀπ' τὸ μῦθο, τὸν ἱστορημένο στὶς πανάρχαιες πέτρες τοῦ ναοῦ ; Περισσότερο τί ἀπ' τὴν σκοπιμότητα τὴν πολιτικὴ τῆς θεοκρατίας τῶν Φαραῶ ; Περισσότερο τί ἀπ' τὴ θεϊκὴ, τὴν υπεράνθρωπην ἀλαζονεία τους ;

* * *

Προχωρῶ ἀπὸ μιὰ βορεινὴ πορτοῦλα σὲ μιὰ τετράγωνη μικρὴ αἴθουσα. Στὸς τοίχους παραστάσεις. Ὁ Φαραῶ κάνει προσφορὰς εἰς τὸν Ἄμμωνα. καὶ τοὺς ἄλλους Θεβαίους θεοὺς — Καὶ στ' Ἅγια τῶν Ἁγίων : Ἀνάγλυφη παράστασις δείχνει τὸ Βασιλέα ὠδηγημένο στὸ θυσιαστήριο ἀπὸ τὸν Ὄρο καὶ τὸν Τεμού.

* * *

Μέσα σ' αὐτοὺς τοὺς ναοὺς, ὠχυρωμένους, θαρρεῖς, ἀπὸ τοὺς πυλῶνες καὶ τοὺς τοίχους «πεπληρωμένους» ἀπὸ τὸν Ἄμμωνα καὶ τὸ Φαραῶ — ἀπὸ τὴν ἰδέα τοῦ θεοῦ, ἑνὸς ἐπάνω ἀπ' τοὺς πολλοὺς, ποῦ ἀπορρόφησεν ἢ ἔβαλε στὸ δεύτερο «πλάνο» τοὺς ἄλλους—μέσα στοὺς περίκλειστους αὐτοὺς ναοὺς γινότανε τῶν δύο ἰδεῶν τὸ δοξολόγημα. Στὸς πυλῶνες, στοὺς ἄθρακες ἀκόμη τῶν κιόνων καὶ τὶς δοκοὺς

δοξαζότανε τῶν δύο γονίμων ιδεῶν τὸ σύμπλεγμα. Καὶ μὲ τις δύο αὐτὲς ιδέες — ἐκμηδενιστικὲς τῶν ἀτόμων, τις συγκεντρωτικὲς, τὲς ἀπορροφητικὲς ιδέες, ἡ μεγάλη πρωτεύουσα τῶν Αἰγυπτίων, οἱ Θῆβες τῶν Ἑλλήνων, ζήσανε ὡς κέντρο μιᾶς Αὐτοκρατορίας ἀπέραντης τόσους καὶ τόσους αἰῶνες. Ἡ ὑποβολὴ τοῦ ὁ ναὸς θ' ἀσκοῦσε στὸ πνεῦμα τῶν Αἰγυπτίων, ὑπέρτης καὶ δοξολογητῆς τῆς διπλῆς ιδέας, εἶν' εὐκολονόγη. Ἡ Θεοκρατικὴ Αὐτοκρατορία τοῦ Βυζαντίου θὰ μπορούσε νὰ μᾶς κάμῃ πρὸ νοητῆ τὴν ἱστορία τῶν Θεβαίων τοῦ Ἄμμωνα. Μπρὸς στὴ στερεότητα τῶν μοναρχικῶν ὀργανισμῶν ποιά εἶναι ἡ ἀντοχὴ τῶν δημοκρατιῶν; Μικρὴ λένε οἱ φιλόσοφοι τῆς ἱστορίας. Ἡ δημοκρατία τῶν Ἀθηνῶν, (τὸ Ἑλληνικὸ θαῦμα), ἔζησε κατὰ περισσότερο ἀπ' τὰ ρόδα. Πολὺ λιγότερο, κατ' οὐσίαν, ἀπ' τὴ μοναρχία τοῦ θεμέλιωσε στὰ ἐρείπια τῶν ἄλλων ἡ Ἑλληνικὴ δυναστεία τῶν Λαγιδῶν. Ἄλλὰ τὸ κράτος εἶνε στὸ κράτος ὁ μόνος σκοπός; Καὶ τί γίνεται τὸ πρόβλημα τῆς εὐτυχίας τῶν ἀνθρώπων του; Καὶ ἡ φτώχεια; Ἡ φτώχεια τῶν πολλῶν; Ὁ πλοῦτος; Ὁ πλοῦτος τῶν ὀλίγων; . . . Μόνο τοῦ δὲν ὑπῆρχε λιγότερη φτώχεια καὶ λιγότερη σκλαβιὰ καὶ λιγότερη οἰκονομικὴ ἀδικία στὴ δημοκρατία, τοῦ γεννήθηκε καὶ τοῦ πέθανε κάτω ἀπ' τὸν ὠραιότερο βράχο, καὶ τοῦ ὄρθωσε τὸν ὠραιότερο ναό.

* * *

Κοιμήθηκα νωρὲς γιὰ νὰ ξυπνήσω πρὶν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου, ὁπότεν ἦρθε καὶ μὲ πῆρε ὁ καλὸς σύντροφος γιὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῶν μνημείων τῆς ἄλλης ὄχτης.

Μὲ τὸν ταξειδιωτικὸν ὀδηγὸ στὴν τσέπη, μὲ τὸν ἐντομιώχτη στὸ χέρι, βρεθήκαμε στὴν ἀποβάθρα πρῶν. Ὁ ἡλῖος ἔστελνε τὲς πρῶτες ἀκτῖνες στὸ ρόδινο Λιβυκὸ βουνό — στὴ δύσει. Δυὸ ὀνηλάτες μὲ τὰ Σουδανέζικα ζῶα τους

βρεθήκανε στήν ἄλλην ἀποθάθρα. Μᾶς περίμεναν. Καβαλικέψαμε. Διασχίσαμε τὸν πράσινο κάμπο, πήραμε τὸ δρόμο, δίπλα στὸ ξερὸ κανάλι. Καὶ στὶς 7 καὶ 20' βρεθήκαμε μπρὸς ἀπὸ τὸ ναὸ τοῦ Σέτη πρώτου — ἀφιερωμένο στὴ λατρεία τοῦ Φαραὼ τούτου — πατέρα Ραμσῆ τοῦ 2ου, καὶ θεμελιωτὴ τῆς 19ης δυναστείας: Μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ παραρτήμα τοῦ τάφου του — στήν κοιλάδα τῶν Βασιλέων.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ναὸ σῶζονται λίγες κολῶνες τῶν στοῶν καὶ τῆς ὑπόστυλης αἵθουσας, τμήματά τῶν τοίχων καὶ τοῦ πυλῶνα. Μιὰ ματιὰ στ' ἀνάγλυφα. Εἶναι τυπικά: Ὁ Σέτης μπρὸς ἀπὸ τὴν ἱερὴ βάρκα τοῦ Ἄμμωνα.

* * *

Ἐκτὸς ἀπὸ λόγους οἰκονομίας χρόνου ἀφίνομε γλίγωρα τὸ ναὸ. Καβαλικεύομε. Ὁπλιζόμαστε κατὰ τῆς δίψας μὲ ζαχαροκάλαμα — γέννημα τοῦ τόπου... Τέλος φθάνομε σὲ μιὰ ξερὴ ρεματιά. Ὁ σύντροφος γνώστης τῆς τοποθεσίας εἰδοποιεῖ: Εἴσοδος στήν κοιλάδα τῶν Βασιλέων:

Ἐπειτα ἀπότομος, ἐξαντλητικὸς κουραστικὸς ἐλικοειδὴς δρόμος ἀνάμεσ' ἀπὸ βουνά, ποῦ τὰ νομίζεις ἐρειπωμένα. Γκρεμοί, κοτρώνια κάθε χρώματος, χαλίγια, πυριτόλιθοι: «Ἐρμος κόσμος ποῦ χαλιέται»¹. Θαρρεῖς πῶς ἐγγίξεις στὸν κρατῆρα σβυμένον ἠφαιστειοῦ. Ζωὴ καμμιὰ. Χορτάρι πουθενά, γλωρὸ ἢ ξερὸ. Ὁ θάνατος δὲ μπορούσε νὰ διαλέξῃ καλύτερο καταφύγιο.

Ὅμως τὴ νύχτα λένε πῶς τὸ τοπίο ζωντανεῖ ἀπὸ τὶς ὕαινες: Αὐτὲς φάγαν ἐδῶ κ' ἑκατὸ χρόνια τὸ γαῖδαρο τοῦ Σαμπολλιῶνα — τοῦ Γάλλου σοφοῦ ποῦ βρῆκε τὸ κλειδί τῆς ἱερογλυφικῆς ἀναγνώσεως.

* * *

1) Σολωμός.

Ἡ μέρα προχωρεῖ. Καὶ γίνεται ἡ ζέστη αἰσθητότερη.
Ὅμως φθάσαμε.

Ὁ Στράβωνας ἀναφέρει σαράντα τάφους «ἄξιους
θέας». Ἀλλὰ σήμερα ξέρουμε πολὺ περισσότερους, θὰ χρει-
αζόμαστε μιὰ βδομάδα γιὰ τὴν ἀπλή τους ἐπίσκεψι. Δυστυ-
χῶς δὲν τὴ διαθέτω : Καὶ ὁ σύντροφός μου συμβουλεύει
νὰ ἰδοῦμε τοὺς κυριώτερους, «ἐκείνους ποῦ βλέπουν οἱ περι-
ηγηταί». Θὰ ὑποκύψω.

* * *

Διαβάζω κάπου τὴν ἱστορία τῶν ἀνασκαφῶν στὸ
Μπάμπ-Ἐλ-Μολούκ, τὴν κοιλάδα τῶν Βασιλείων.

Στὰ 1898 βρέθηκε ὁ τάφος Ἀμένωφη τοῦ Β' μὲ τὸν
τάφο τοῦ Τούθμωση τρίτου. Στὰ 1899 ὁ τάφος τοῦ πρώ-
του Τούθμωση ὁ ἀρχαιότερος τῆς κοιλάδος. Στὰ 1903 βρέ-
θηκε ὁ τάφος Τούθμωση τοῦ τετάρτου. Στὰ 1904, ὁ τάφος
τῆς βασίλισσας Χατσεπσούτ. Στὰ 1905 ἄλλος τάφος βρέ-
θηκε — ἐνὸς ἀντρογόνου εὐγενῶν. Στὰ 1908 βρέθηκε ὁ
τάφος τοῦ Χερουεμχέμπ. Πρὸ ἐνὸς χρόνου ὁ τάφος τοῦ
Τουτανχαμών. Ἔτσι ἂν ἐδῶ καὶ 20 χρόνια ξέραμε μόνον
20 τάφους περίπου, ἀπὸ τοὺς σαράντα τοῦ Στράβωνα, σή-
μερα προσπεράσαμε τὸν ἀριθμὸ τοῦ Ἑλληνα γεωγράφου.

* * *

Μετὰ φόβου θεοῦ! Περνῶντας διαδοχικοὺς διαδρό-
μους—σκαμμένους στὸ σκληρὸ βράχο τοῦ ὄρους — μπαίνο-
με σ' ἕναν «πρόναο», ἔπειτα σ' αἶθουσα μὲ κολῶνες.
Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ στὰ τοιχώματα τῶν διαδρόμων, τοῦ πρό-
ναου, τῆς αἶθουσας μὲ τὶς κολῶνες μαγικὲς παραστάσεις :
Τὸ ταξεῖδι τοῦ Ἥλιου ἀνάμεσ' ἀπὸ τὴ χώρα τῶν νεκρῶν.
Στὶς κολῶνες ὁ Φαραὼ στὴν κλασικὴ στάσι τῆς λατρείας
ἐμπρὸς ἀπὸ τοὺς «χθονίους» θεοὺς. Στὸ ταβάνι ἀστρονομι-
κὲς εἰκόνες. — Προχωροῦμε.

Διάδρομοι: Στά τοιχώματα τὸ ἄρμένισμα τοῦ Ἡλίου κάτω ἀπ' τὴ Γῆ — ἄλλος πρόναος (ἐδῶ οἱ τοῖχοι σκεπασμένοι μὲ παραστάσεις καὶ κείμενα ἀπὸ τὸ βιβλίον τῶν νεκρῶν). Στὸν ἀριστερὸ τοῖχο ἡ δικαίωσις τοῦ νεκροῦ. Ἐπειτα ἡ δευτέρα αἴθουσα μὲ κολῶνες — κομμένες στὸ σῶμα τοῦ βράχου, μιὰ συντριμμένη γρανιτίνη σαρκοφάγος. Ἄλλες ἀστρονομικὲς παραστάσεις στοὺς τοίχους. Δυὸ λεοντάρια σέρνουν τὴ βάρκα τοῦ Ἡλίου.

Στὸ βάθος ἓνα κοίλωμα. Στὸ ταβάνι ἡ πλέον ὑποβλητική παραστάσις: Ἡ δισυπόστατη (Νύχτα — Ἡμέρα) θεὰ τοῦ οὐρανοῦ — δύο γυναῖκες μακρόσωμες. Ἀπὸ τὸ στόμα τῆς μιᾶς βγαίνει σφαῖρα κόκκινη — ὁ Ἡλιος τῆς ἡμέρας.

Ὁ τάφος παραβιασμένος καὶ συλημένος ἀπὸ τὴν Αἰγυπτιακὴν ἀκόμη ἐποχὴ. Ἕλληνες καὶ Κόπτες τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ Χριστιανισμοῦ τὸν ἐγέμισαν ἐπιγραφάς. . . .

Ἀνεβαίνομε. Ἡ ἀναπνοὴ εἶναι πολὺ δύσκολη στὸ φρερὸ αὐτὸ ὑπόγειο Ραμσή τοῦ 6ου.

* * *

Σκάλα, διάδρομοι — ἔπειτα ἓνα πηγάδι, (στρατήγημα τῶν ἀρχιτεκτόνων ποῦ ἤθελαν νὰ παραπλανήσουν τοὺς κλέφτες τῶν θησαυρῶν τῆς μούμιας). Γεφυροῦλα ἀπάνω ἀπ' τὸ πηγάδι μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τὸ περάσωμε. Στὸ βάθος κάμαρα, ἔπειτα ἄλλη μεγαλύτερη χωρὶς παραστάσεις στοὺς τοίχους καὶ τὶς κολῶνες. Ἀριστερὰ σκάλα: Κατεβαίνομε σὲ στενὸ διάδρομο κατηφορικό. Αἴθουσα, κατόπιν, ἐπάνω σ' ἕξι κολῶνες στηριγμένη. Στὸ βάθος τῆς ἡ κρύπτη τῆς σαρκοφάγου. Μέσα τὸ φέρετρο: Μαυρισμένη ἀπὸ τῆς 30 αἰῶνες ἀναπαύεται ἐκεῖ, συνεχίζει τὸν ἀξύπνητον ὕπνο τῆς ἡ μούμια τοῦ Ἀμένωφη Β'. Μικρὸς ἠλεκτρικὸς γλόμπος ἀπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τῆς μούμιας ἐπιτρέπει νὰ περιεργασθοῦμε τὸν Κύριον τῶν δύο Αἰγύπτων: Σχεδὸν αἰσθάνομαι φόβο.

Σὲ πλαϊνὴ κρύπτη μούμιες περιγρηπισσῶν. Μιᾶς ἢ κοι-
λιὰ λυωμένη σὲ σκόνῃ πρασινωπῇ πολλαπλασιάζει τὴ
φρίκη μας.

Ἄνεθαίνομε.

* * *

Ἡ μούμια Ἀμένωφῃ τοῦ Β' εἶναι ἡ μόνη μούμια Φα-
ραῶ ποῦ βρέθηκε ὡς τὴν ὥρα ἀμετακίνητη στὴν Κοιλιάδα
τῶν βασιλέων. Ἄλλὰ ἡ μούμια τοῦ Τουτανχαμών;

* * *

Ὁ τάφος τοῦ Φαραῶ τούτου — ἂν εἶναι αὐτὸς ὁ πρω-
ταρχικός του τάφος βρέθηκε κάτω ἀπ' τὸν τάφο Ραμσή
τοῦ βου γιὰ τὸν ὁποῖον μιλήσαμε παραπάνω ; Ἐἴτε ἐξ αἰ-
τίας τῆς ζέσης ποῦ δὲν ἐπιτρέπει ἐργασίες στὰ κατάβηθα
τῆς γῆς αὐτὸν τὸν καιρὸ, εἴτε γιὰ λόγους σχετιζομένους μὲ τὴ
μοιρασιά τῶν εὐρημάτων — ἐνὸς πραγματικοῦ θησαυροῦ
— ὁ κ. Κάρτερ μὲ τὸ λόρδο Κάρναρβον ξανασκέπασαν τὸν
τάφο μὲ τὰ χόματα τῆς ἀνασκαφῆς κ' ἔβαλαν στρώματα
πετρῶν ἀπὸ πάνω. Πρὶν τὸν κλείσουν ἔβγαλαν ὅσα βρῆκαν,
στὶς προῶτες αἰθουσες : Τὰ μεταφέρανε σὲ γειτονικὸν τάφο
καὶ ἄρχισαν νὰ τὰ συσκευάζουν σὲ κάσες ἀσφάλειας : Ἀ-
κούγαμε τοὺς χτύπους ἀπὸ τὰ καρφώματα. Ἐπειτα τὰ στεί-
λανε στὸ Μουσεῖο τοῦ Καίρου : Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ εἶδα
ἀργότερα στὴν αἴθουσα μὲ τὶς μούμιες. Ἐνας θρόνος, ἓνα
κάθισμα — ἀλαβάστρινα ἀγγεῖα, δύο ξύλινα ἀγάλματα —
ἓνα χαριτωμένο κιβώτιο — ἄλλο κάθισμα : Τὰ εὐρήματα
τοῦτα δικαιολογοῦν τὸν ἐνθουσιασμὸ καὶ τῶν πλέον εὐαι-
σθητῶν. Ὁ θρόνος μὲ τὸν ἀκτινοφόρον ἡλιακὸ δίσκο ἀπά-
νω ἀπὸ τὸ Φαραῶ καὶ τὴ βασίλισσα στὸ ἐρεισίωτο εἶναι
ἀληθινὸ κομφοτέχημα. Οἱ λωτοὶ καὶ τὰ σύμβολα τῆς ζωῆς
καὶ τῆς βασιλείας ποῦ σχηματίζουν τὶς λαβῆς τῶν ἀλαβαστρι-

νων ἀγγείων εἶναι μοναδικές ἐμπνεύσεις διακοσμητικές. Καὶ τὸ ξύλινον ἀγάλμα — ἀληθινὸ «πορτραῖτο» καὶ τὸ μικρὸ ἀγάλμα μὲ τὴ θηλυκὴ εὐγένεια τῶν χαρακτηριστικῶν ἀριστοῦργημα. Ἡ δὲ μούμια: Ἄς συγκατήσωμε τὴν περιέργειά μας ὡς τὸ χειμῶνα ποῦ θάνασκάφη καὶ πάλι τὸν τάφο τοῦ Φαραὼ αὐτοῦ μὲ τὴ σκοτεινὴν ἱστορία ὁ κ. Κάρτερ.

* * *

Κατεβαίναμε τὴν ξύλινη σκάλα ποῦ ἔβαλεν ἡ ὑπηρεσία τῶν ἀρχαιοτήτων γιὰ νὰ διευκολύνη τοὺς περιηγητάς. Ἡ πόρτα τοῦ τάφου ἀνοίγεται. Μπαίνομε. Διάδρομος. Στὸ ἓνα τοίχωμα ὁ Φαραὼ Σέτης μπροστὰ στὸ γερακοκέφαλο ἠλιακὸ θεὸ Χαρακτέ — ὁ δίσκος τοῦ Ἥλιου, ἓνα φίδι, ἓνας κροκόδειλος, δυὸ κεφάλια ζώων. Ἱερογλυφικὰ κείμενα, ἀπ' τὶς λιτανεῖες τοῦ Ρά. Γῦπες ἀνοιχοπτέρουγοι πάνω ἀπ' τὰ κεφάλια μας. Ἄτμοσφαιρα μαγείας καὶ μυστηρίου. . . . Ἄλλος διάδρομος. Στὸν ἀριστερὸ τοῖχο ψηλὰ — σὲ κοίλωμα, κείμενον ἀπὸ τὸ βιβλίον τῶν νεκρῶν. Ἡ Ἰσις γυναικί, ἡ Νέφθυς ἀδελφὴ τοῦ Ὄσιρη. Τρίτος διάδρομος. Τὸ πέρασμα τοῦ Ἥλιου στὴν πέμπτη ὥρα τῆς νύχτας. Πρόναος μὲ παραστάσεις: Ὁ Φαραὼ ἐξευμενίζει μὲ προσφορὰς τὶς διάφορες θεότητες. Αἶθουσα μὲ κολῶνες: Ἀπάνω στοὺς κορμούς των μυθολογικῶν παραστάσεις. Φίδια, πνεύματα ἀνθρώπινα στὸν Ἄδη, ἄλλα πνεύματα κ' ἓνα φίδι ποῦ βαστάει τὸ ἱερογλυφικὸ σύμβολο τοῦ χρόνου. Ὁ Ὄσιρης ἔπειτα κύριος τῆς Αἰωνιότητος, βασιλιάς καὶ κριτὴς τῶν νεκρῶν — εἶδος Πλούτωνα τοῦ Ἑλληνικοῦ πανθέου. Πίσω ἡ Ἀθώρ. Ἐμπρὸς ὁ Φαραὼ ὠδηγημένος ἀπὸ τὸ θεὸν Ὄρο. Ἄλλη αἶθουσα μὲ ἀνάλογες παραστάσεις.

Ξαναγυρίζομε στὴ σάλα μὲ τὶς κολῶνες. Κατεβαίνομε μικρὴ σκάλα. Περνοῦμε διαδρόμους. Κάμαρα. Ἐπειτα μία μεγαλύτερη — ἓνα πηγάδι. Παντοῦ μυθολογικῶν καὶ

μαγικῆς παραστάσεις... Ἡ σαρκοφάγος — ἀλαβάστρινη ποῦ ἦταν ἐδῶ κάπου λείπει. Στολίζει κάποιαν Αἴγυπτιακὴ συλλογὴ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἡ μούμια εἶναι στὸ Μουσεῖο τοῦ Καΐρου.

Πόσες ἀκόμη αἰθουσες, πόσες παραστάσεις, τί ἀτελείωτα ἱερογλυφικὰ — σελίδες ἀπὸ τὸ βιβλίο τῶν νεκρῶν.

* * *

Τὰ φιλόσοφα ὑποζύγια, «πῶλοι ὄνου», ἀπαράλλαχτοι μ' ἐκείνους ποῦ δοξάσανε οἱ τοιχογραφίες τῆς Σαχάρας μᾶς ἀνέβασαν ἴσαμε τὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ: Τὸ ἀνέβασμα κούρασε ζῶα καὶ ἀναβάτες, ἡ θεὰ ὅμως ἀπόζημίωσε... τοὺς δευτέρους. Πίσω ἢ πανέρημη κοιλάδα τῶν Βασιλέων, (σήμερα δὲν ἔχει παρὰ δύο-τρεῖς ἐπισκέπτες). Ἐμπρὸς τ' ἀντερείσματα τοῦ βουνοῦ — πόρτες τάφων ἀμέτρητων, ὁ κάμπος, πέρα, μὲ τὰ ζαχαροκάλυμα, τὶς φοινικιῆς τὰ συντρίμματα τῶν ναῶν — ἀφιερωμένων στὴ μεταθανάτια λατρεία τῶν νεκρῶν Φαραώ... Ὁ Νεῖλος, γλανκὴ ἀτελείωτη λουρίδα, τὰ ὑψώματα—μακριὰ—τῆς ἄλλης ὄχθης, πολὺ πίσω ἀπὸ τοὺς ναοὺς τοῦ Κάρνακ καὶ τοῦ Λουῆξορ.

* * *

Γιὰ νὰ πᾶμε στὸ ναὸ τῆς βασίλισσας Χατσεψοῦτ πρέπει νὰ κατέβουμε τὸν ἀπότομο κατήφορο. Τὸν κατεβαίνομε, φυσικά, πεζῆ: Φτάνομε τέλος ἔμπρὸς ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο μικρὸ δρόμο τῶν Σφιγγῶν — δὲν εἶναι καμμία στὴ θέσι της—ποῦ τὸν τερματίζανε δύο περσέες, δέντρα τῆς ζωῆς, ἐβρόηκανε τὶς ρίζες τους).

Σιγανεβαίνομε τώρα. Ἡμερὸς ἀνηφορικὸς δρομάκος σκαρφαλώνει ἀνάμεσ' ἀπὸ τὶς τρεῖς ταράτσες — τὴ μία

πίσω ἀπ' τὴν ἄλλη. Ἐ τρίτη εἶναι σὲ τριάντα μέτρων ὕψος — ἀπ' τὴν ἐπιφάνεια τῆς κοιλάδας.

Πόσον ἐρειπωμένες οἱ στοῦς τῆς πρώτης ταράτσας ποῦ εἶχαν ἀπὸ δυὸ κιονοστοιχίες. Στὴν τετράγωνη αὐτὴ ποῦ ἀπλωνότανε μπρὸς ἀπὸ κάθε στοῶ ἡ βασίλισσα εἶχε φυτέψει βότανα σπάνια, φοινικιές, κλήματα. Εἶχε δοκιμάσει τὴν καλλιέργεια ἐξωτικῶν φυτῶν. . . .

Ἡ δευτέρα ταράτσα εἶναι καλύτερα διατηρημένη. Τ' ἀνάγλυφα σχετίζονται μὲ τὴ θεία γέννησι τῆς Χατσεψούτ: Κ' ἐδῶ τὸ μυστήριον τῆς θεογαμίας καθὼς εἰς τὸ ναὸ τοῦ Λουξορ. Ὅμως εἶναι ὑπέρτερη ἢ ἐκτέλεισι τῶν ἀναγλύφων. Ἐνας ναῖσκος τοῦ Ἄνουθι — θεοῦ τοῦ Ἄδη — παραπέρα. . . .

* * *

Ἄλλὰ ἡ νοτινὴ στοῶ τῆς ταράτσας εἶναι πολὺ πλεονέκτηρον: Τ' ἀνάγλυφα μᾶς μιλοῦνε γιὰ μιὰν ἐξερευνητικὴν ἐκδρομὴν εἰς τὴν χώραν τοῦ Πούντ — εἰς τὴν Σομάλη; Χρυσὸς καὶ λίθαινα καὶ ἄλλα προϊόντα, ἰδοὺ ἡ συγκομιδὴ τῆς ναυτικῆς αὐτῆς ἐκστρατείας τοῦ ναύαρχου Νεχασί:

* * *

«Ταξεῖδι εἰς τὴν θάλασσαν, λένε τὰ ἱερογλυφικὰ πρὸς τὴν θείαν γῆν, καλὸ φθάσιμο εἰς τὸ Πούντ — σύμφωνα μὲ τὴν προσταγὴν τοῦ Ἄμμωνα — Κυρίου τῶν Θεῶν».

Τ' ἀνάγλυφα: Ἐραγμα πλοίου, βάρκα κατέβηκε μὲ δῶρα γιὰ τοὺς κατοίκους τοῦ Πούντ — ἀπόβασις τοῦ Νέχαση καὶ τῶν σωματοφυλάκων του. Καὶ δῶρα τῆς βασίλισσας τοποθετοῦνται ἀπάνω σ' ἕνα τραπέζι, βραχιόλια, γυαλικά ἕνα μαχαῖρι. . . . Ἐπειτα; Ἄλλὰ ἕνα μέρος τῆς παραστάσεως λείπει. Βρίσκειται — ποῦ ἄλλου; — εἰς τὴν Ἀγγλία.

* * *

Ἡ τρίτη ταράτσα — ἐγγίζει σχεδὸν τὸ τέρμα τῆς κά-
θετης γραμμῆς τοῦ βουνοῦ — εἶχε μιὰ διπλὴ κιονοστοι-
χία — τοῖχο πίσω ἀπ' τὴν κιονοστοιχία : Ἡ γρανιτένια
του πόρτα σώζεται — μιὰ μεγάλη αὐτὴ περιστοιχισμένη μὲ
κολόνες : Τὸ θυσιαστήριο.

Ὁ «Ὀδηγός» μου ἐξηγεῖ τὰ ἱερογλυφικὰ τῶν τοίχων :
Μιλοῦνε γιὰ τὸν κῆπο τοῦ ναοῦ, γιὰ τὶς τεχνητὲς λιμνοῦ-
λες — τὰ πλήθη τῶν πουλιῶν. Τί ἀντίθεσις ἀλήθεια μὲ τὴν
ξέρα τοῦ βουνοῦ καὶ τῆς ἐρημιᾶς ὀλόγυρα :

* * *

Τὸ ἀμφιθέατρο — ὅπως εἶπαμε τὸ ναὸ τοῦ Ντέϊρ-Ἐλ-
Μπάχαρι μὲ τὸν πρωτότυπο ναὸ — ὅσο κι' ἂν τμηματικὴ
ἀναστήλωσις ἀπὸ τὸ Ναβιλ καὶ τὰ σοβατίσματα χαλᾶνε κά-
πως τὴν προοπτικὴ τῶν αἰώνων — τὸ Ὑψηλὸ τῶν ὑψη-
λῶν τῆς μεγάλης βασιλίσσας — μὲ τὶς πρωτοδορικὲς κολῶ-
νες, ὅπως τὶς ὠνόμασαν γιὰ τὴ μεγάλην ὁμοιότητά τους
μὲ τὶς δωρικὲς, κερδίζει στὴν ἀπόστασι. Τὸ τεράστιο ἡμι-
κύκλιο φαίνεται ἄλλως τε ἀπ' ὅλα τὰ μέρη. Κι' ἀπὸ τὴν
προκυμαία τοῦ Λούξορ νομίζεις πῶς ἀσπροβοῶν στοὺς πρό-
ποδες τοῦ ρόδινου ὄρους.

* * *

Διάβασα κάποτε ἓνα βιβλιαράκι μιᾶς Αἰγυπτίας πριγ-
κπέσσας : Τῆς Καθρίας Χουσεῖν. Μιλάει γιὰ τὴ βασίλισσα
τῆς 18ης δυναστείας, ποῦ ἀνέβηκε στὸ θρόνο τῶν Φαραῶν
μὲ τὴ θέρη λυρικῆς φεμινίστριας. Πόσο ὅμως σκοτεινὴ
εἶναι ἡ ἱστορία τῆς Χατσεψούτ !

Κόρη τοῦ Τούθμωση πρώτου καὶ τῆς ἀδερφῆς καὶ γυ-
ναίκας του βασίλισσας Ἄμασης (Ἀχ - μα - σί), παντρεύτηκε
τὸν ἀδερφὸ τῆς Τούθμωση Β', βασιλέψε μαζί του καὶ μὲ

τὴν ὑπεροχὴ τῆς προσωπικότητός της τὸν παραμέρισε. Ἐπὶ τὸ γάμο τους γεννηθῆκαν μόνο κορίτσια. Ἔτσι, ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Τούθμωση Β', φυσικὸς διάδοχος ἔμενε, νεώτατος πρίγκηπας, ὁ Τούθμωσης Γ' — γυιὸς τοῦ Φαραῶ ἀπὸ γυναῖκα ὄχι βασιλικῆς καταγωγῆς. Τὸν ἐπιτροπεύει ἡ Χατσεψοῦ. Τὸν παντρεύει μὲ τὴν κόρη της Μερι-Ρά-Χατσεψοῦ Β', ἀλλὰ κατὰ τὰ ὑπόλοιπα 20 χρόνια τοῦ βίου της μένει μόνη της βασίλισσα, κρατῶντας γιὰ τὸν ἑαυτὸ της ὅλο τὸ περήφανο Φαραωνικὸ πρωτόκολλο. Σὲ ἀνάγλυφα καὶ σ' ἓνα ἀγαλμα τοῦ Μουσείου Καΐρου τὴ βλέπομε μὲ τὸ πρόσθετο ψεύτικο γένι τῶν βασιλέων: Ἦταν πλέον ὄχι ἡ βασίλισσα —, ἀλλὰ ἡ Φαραῶ Χατσεψοῦ. Καὶ Φαραῶ μὲ καρδιὰ καὶ μὲ χέρι ποῦ δὲν ἔτρεμε.

Ἦταν φυσικὸ ὅταν μὲ τὸ θάνατό της ἀνέβηκε τὸ θρόνο ὁ γαμπρὸς της Τούθμωσης ὁ Γ', νὰ κάμῃ ὅσα ἔκαμε ἐναντίον τῆς μνήμης της. Νὰ σφυροκοπήσῃ τὸ βασιλικὸ της ὄνομα ἀπὸ τίς ἐπιγραφὰς τῶν ναῶν — ὅσο μποροῦσε, νὰ σφετερισθῇ τὰ μνημεῖα της, νὰ κρύψῃ μὲ νέες οἰκοδομὰς ἱερογλυφικὰ κείμενα ποῦ ἱστοροῦσαν γεγονότα τῆς βασιλείας της. Καὶ τὸ χειρότερο: Οἱ διάδοχοι τοῦ Τούθμωση σθύσανε τὴ βασίλισσα ἀπ' τοὺς καταλόγους τῶν Φαραῶ — τῶν νομίμων.

Ὡστόσο ὅλη αὐτὴ ἡ προσπάθεια τοῦ Τούθμωση καὶ τῶν διαδόχων του δὲ στάθηκεν ἀρκετὴ νὰ ἐξαλείψῃ ὅλα τὰ μαρτύρια τῆς ἱστορίας της. Μόνο ποῦ τὴν ἔκαμε σκοτεινὴ, ὅπως τὴ χαρακτήρισαμε παραπάνω.

* * *

Κάπου σὲ μίαν ἐπιγραφὴ τοῦ ναοῦ της διάβασαν ὅσοι μποροῦσαν τ' ἀκόλουθα:

«Ἡ βασίλισσα παραμεγάλωσε: Ἦταν ὠραιότατη, εἶχε τὸ ἀνάστημα καὶ τὴν παρὰστασι θεοῦ, ἔβλεπε τὰ πάντα σὰ

θεός, ἦταν φρόνιμη σὰ θεός. Ὅταν ἡ βασίλισσα μεγάλωνε βλα τὰ φυτὰ αὐξάνανε ἀπὸ τὴ δική της δύναμι. Ὅλοι οἱ θεοὶ τοῦ Βορριᾶ καὶ τοῦ Νοτιᾶ εὐφραινόντανε, (βλέποντας τὴ βασίλισσα), ἐρχόνταν καὶ τῆς ἔφερναν ὅλη τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἀγνότητα ποῦ εἶχαν ἐντὸς των. Ἄμιλλα γινότανε μεταξύ τους ποιὸς θὰ φθάσῃ πρῶτος — νὰ τὴν προστατέψῃ».

* * *

Ὁ τάφος της βρέθηκε στὴν κοιλάδα τῶν βασιλέων. Δύο σαρκοφάγοι, ἢ μία ἀπὸ κόκκινη πέτρα ποῦ ἔχει ἀντηχήσεις μετάλλου, ὑπάρχουνε στὸ Μουσεῖο τοῦ Καίρου μὲ τ' ὄνομα τῆς Χατσεψού. Ἄλλὰ ἢ μούμια της; Δὲν εὐρέθη οὔτε στὴν κρύπτη τοῦ Ντέιρ-Ἐλ-Μπάχαρι, οὔτε πουθενά. Ἐφθασε νὰ τὴν καταστρέψῃ Τούθμωσης ὁ τρίτος — ἐκδικητής;

* * *

Ἀπὸ ἀρχαιολογικὸ ἀντικείμενο ποῦ πεσε στὰ χέρια τοῦ Μασπερώ — ἐδῶ καὶ σαράπεντε χρόνια — ὁ Γάλλος σοφὸς ἐσημείωσε τὴ γνώμη πῶς ὑπάρχει τάφος ἄγνωστος στοὺς ἀρχαιολόγους, γνωστὸς μόνο στοὺς Φελλάχους — τάφος ποῦ ἀνήκει στὴν οἰκογένεια τοῦ ἀρχιερέα, κ' ἔπειτα Φαραῶ, Χερχεροῦ.

Φθάνοντας στὴν Αἴγυπτο μπῆκε στὸ μικρὸ ποταμό-πλοιο τῆς ὑπηρεσίας τῶν Ἀρχαιοτήτων καὶ πῆγε ἴσα στὸ Λουξορ. Δὲν ἔκαμε ἐκεῖ καμμίαν ἀνασκαφή. Προτίμησε, πρακτικώτερος, νὰ μάθῃ τὸ μυστικὸ ἀπὸ τοὺς Φελλάχους: Ἐκαμε πολλὰ — φυλάκισε ἀρχαιοκαπήλους κ.τ.λ. — μὰ δὲν τὸ κατώρθωσε ἀμέσως. Ἀργότερα ὅμως ἕνας Ἀμπτ-Ἐλ-Ρασσούλ, ἀδελφὸς ἐκείνου ποῦ ἔφερε τὸ τάφο κ' ἐμπορευότανε τοὺς θησαυροὺς του πῆγε στὴν Κένα, πρωτεύουσα τῆς Μουδιρίας κ' εἶπε πῶς ἤξερε τὸ μέρος ποῦ βασανίζονταν

μάταια νὰ βροῦνε τόσα χρόνιά. Εἶπε ἀκόμη πῶς ὁ τάφος δὲν εἶχε δύο-τρεῖς μούμιες — ἀλλὰ σαράντα, καὶ πῶς «τ' ἀνθρωποειδῆ» φέρετρα εἶχανε στὸ μέτωπο τὸ βασιλικὸ φίδι. Ὁ μουδὶρης τηλεγράφησε τὴν εἶδησι στὸ Κάιρο. Ὁ Μπρουῆξ, ἀντικαταστάτης τοῦ Μασπερώ, ποῦ ἀπουσίαζε, πῆγε ἄψε-σέβῃσε στὸ Λουῆξορ.

* * *

Ἡ κρούπη, ὅπου βρῆκεν ὁ Μπρουῆξ τὶς μούμιες τῶν βασιλέων, ἦτανε σκαμμένη σ' ἓνα ἀπὸ τὰ φυσικὰ ἀμφιθέατρα ποῦ σχηματίζει ἡ γραμμὴ τῶν λόφων ἢ ὁποῖα χωρίζει τὴν κοιλάδα τῶν Βασιλέων ἀπὸ τὸν κάμπο τῆς δυτικῆς ὄχθης τοῦ Νείλου, ἀνάμεσα στὸ Ἀσασίφ καὶ τὴν Κοιλάδα τῶν Βασιλισσῶν — κοντὰ στὸ Ντέιρ-Ἐλ-Μπάχαρι. Φτάνει κανεὶς σ' αὐτὴν κατεβαίνοντας ἓνα πηγάδι 12 μέτρων. Ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ πηγαδιοῦ ξεκινάει διάδρομος ἀκανόνιστος 70 μέτρων — ἀρχιτεκτονικὰ στρατηγήματα γιὰ νὰ παραπλανήσουν τοὺς τυμβωρύχους. Στὸ τέρμα τοῦ διαδρόμου ἡ κάμαρα ὅπου στὸ φῶς τῶν κεριῶν μὲ πόση χαρὰ — καὶ δέος — ὁ ἀρχαιολόγος εἶδε τὶς μούμιες κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1881!

* * *

Πολλὲς ἀπὸ τὶς μούμιες ἦτανε σκεπασμένες ἀπὸ γιολάντες γαλάζων καὶ ἄσπρων λωτῶν. Καὶ τὰ λουλούδια ἦτανε σὰν νὰ τᾶχανε δρέψει χτέες ἀκόμη! Ἀπάνω σ' ἓνα λουλούδι ἦταν καθισμένη μιὰ σφήκα — καὶ ἦτανε σχεδὸν ὅπως τὰ λουλούδια περίπου ἀνέπαφη. Βρέθηκαν ἀκόμη καὶ οἱ καρποὶ τοῦ ἐντάφιου. . . . γεύματος μιᾶς Φαραώνας.

* * *

Δέκα χρόνια περάσανε ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς μεγάλης ἀνα-

καλύψεως. Τὸ Γενάρη τοῦ 1891 ὁ «καταδότης» τοῦ ἀρχαιοκαπήλου ἀδερφοῦ του ἐγνωστοποίησε στὸ Γκρεμπὼ —, Γάλλο σοφὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας, τὴν ὑπαρξὶ ἀλληλς κρύπτης μὲ μούμιες. Καὶ ἄμ' ἔπος ἄμ' ἔργον. Ἐργάτες, στὴ διαταγὴ τοῦ Γκρεμπὼ σηκώσανε στρῶμα ἄμμιον — τὸ στόμιο ἑνὸς πηγαδιοῦ κλεισμένου μὲ πλίθρες βρέθηκαν. Τᾶνοίξανε. Βγάλανε ἄλλες πέτρες, ἄμμο, κομμάτια ἀργίλου. Σὲ ὄχτῳ μέτρα βάθους βρέθηκαν μπρὸς ἀπὸ μιὰ πόρτα κλεισμένη μὲ κλαδιὰ δέντρων, συντριμμάτια ξύλων καὶ πετρῶν. Σκάψανε. Ἄλλη πορτὰ κλειστή: Ἄπὸ κεῖ τρυπώσανε σὲ μικρὴ σήραγγα μὲ φέρετρα. Τὴν ἐσυνέχιζε ὑπόγειος διάδρομος ἑλαφρὰ κατηφορικὸς 93 μέτρων, ὁ ὁποῖος τέλειωνε σὲ σχεδὸν τετράγωνο δωμάτιο συνεχόμενον μὲ ἄλλο στενωτέρω. Στὸ 76° μέτρο ἀπὸ τὴν εἴσοδο εἶχαν ὀρυξί κατάθετα ἄλλον ὑπόγειο διάδρομο 52 μέτρων.

Αὐτοῦ ἦταν συσσωρευμένες οἱ μούμιες, τὰ ἀγγεῖα, οἱ κάσες μὲ τ' ἀγαλματάκια. Ἄνθη ἀποξηραμένα, καρποί, ἐντάφια ἀντικείμενα, κομμάτια ἄσπρου πανιοῦ βρεθῆκαν ἐκεῖ. Τὰ βρεσίματα καθὼς ἦταν πολλὰ σκορπίσθηκαν σ' ὅλα τὰ μουσεῖα τῆς Εὐρώπης: Καὶ μερικὰ χαθῆκανε, ὅπως ἀναφέρει ὁ Μασπερώ.

Οἱ «δεύτερες» αὐτὲς μούμιες εἶναι τῶν ἀρχιερέων τοῦ Ἄμμωνα καὶ τῶν οἰκογενειῶν ποῦ συγγενεύανε μὲ τὴν ἀρχιερατικὴ οἰκογένεια.

* * *

Ἡ τυμβωρυχία εἶναι παλιὰ ὅπως ὁ κόσμος — παλιὰ τοῦλάχιστον ὅσον ἡ συνήθεια τοῦ νὰ θάβουνε κοσμήματα ἢ θησαυροὺς μαζί μὲ τὰ κουφάρια: Στὴν 21η δυναστεία, λένε, ὅτι κανεὶς Φαραὼ πεθαμένος δὲν ἦτανε ἀσφαλῆς μέσα στὸ ὑπόγειό του τῆς Κοιλιάδας τῶν βασιλέων. Οἱ τυμβωρύχοι ἀνοίγανε καὶ ληστεύανε τοὺς τάφους. Καὶ οἱ ζωντανοὶ Φαραὼ φροντίσανε γιὰ τοὺς νεκροὺς προκατόχους των. Ἐτσι

ἡ μετακομιδὴ ἐγένετο στὴν κοινὴ τοῦ Ντέϊρ-Ἐλ-Μπάχαρι κρύπτη.

Στὸ Ραμσεῖο, τὸ ναὸ ποῦ ἦταν ἀφιερωμένος στὴ νεκρικὴ λατρεία Ραμσή τοῦ Β΄, δὲν ἐμείναμε διόλου. Ἡ ὥρα ἦτανε προχωρημένη καὶ ὁ σύντροφός μου προτίμησε νὰ μού δείξῃ τὸ ναὸ τῆς Μεδίνετ-Χαμπού.

* * *

Ἐνας γήλοφος ἀπὸ ἐρειπωμένα παμπάλαια πλίνθινα σπίτια — χυλάσματα Αἰγυπτιακῆς πόλεως, λένε, τοῦ 5ου μ. χ. αἰῶνα, καὶ πίσω του ὁ ναός.

Μπαίνομε ἀπὸ ἓνα περίπτερο — πρωτότυπο γιὰ τὴν Αἰγυπτιακὴ ἀρχιτεκτονικὴ. Δύο τετράγωνοι πύργοι μὲ παράθυρα — κἀτι ποῦ θυμίζει τὰ φρουριακὰ οἰκοδομήματα τῶν ἱπποτῶν, ἀλλὰ ποῦ ἦτανε γιὰ τὸ Ραμσή τὸν τρίτο ἀναμνήσεις τῶν οἰκοδομημάτων, ποῦ εἶδε στὴν ἐκστρατεία του τῆς Συρίας.

Στὸ μεγάλο τοῖχο τοῦ περιβόλου — ἓναν τοῖχο ποῦ τελειώνει σὲ δόντια, Ραμσῆς ὁ τρίτος περιλάβε κ' ἓνα ναὸ παλαιότερο.

Ἡ πρόσοψις τοῦ ναοῦ βρίσκεται σὲ κἀποια ἀπόστασις ἀπὸ τὸ περίπτερο. Ἀκολουθοῦν δυὸ αὐλὲς μὲ στοᾶς — κολῶνες Ὀσιριακές. Κάθε αὐλὴ ἔχει τὸν πυλῶνα της.

Ἐπειτα τὸ ἐσωτερικὸ μέρος. Ἡ ὑπόστυλη αἴθουσα καὶ τὸ θυσιαστήριο. Ὅτι πυλῶνες, οἱ τοῖχοι, οἱ κολῶνες δοξολογοῦν τὸν οἰκοδόμο καὶ τὸν πολεμιστὴ Φαραῶ. Ἱστοροῦν ἀκόμη μιὰ ναυμαχία. . . .

Μὰ οἱ πόλεμοι Ραμσή τοῦ τρίτου εἶναι ἀμυντικοί. Λίβυες καὶ Χετταῖοι, Σῦροι, Δαναοί, Σακαλάσα (;) ὁμοῦνε κατὰ τὴν Αἴγυπτο. Κάθε τόσο τρέχει ὁ βασιλέας στὰ σύνορα!

* * *

Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Κύπρου

ΣΤΗΝ ΚΟΙΛΙΑ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ

Μαζί με τούς πολεμικούς και θρησκευτικοί πίνακες. Τὸ πανηγύρι τοῦ Μιν θεοῦ τῆς γονιμότητος, πολιούχου τῆς Κοποῦ. Μπρὸς ἀπὸ τὸν ἱερὸ ἄσπιλης λευκότητος ταῦρο— ὁ Φαραὼ μετὰ τὸ χρυσὸ δρεπάνι. Στρατὸς ἱερέων. Ὁ Φαραὼ, μαζί μετὰ ἄλλα προσφέρει στὸ θεὸ στάχια.

Οἱ ἱερεῖς ἐλευθερώνουνε τέσσερα σκλαβωμένα πουλιά. Θὰ διακηρύξουν πετώντας καθένα πρὸς ἄλλο σημεῖο τοῦ ὀρίζοντα πῶς νέος Ὁρος ὁ βασιλιᾶς Ραμσῆς φόρεσε τὸ διάδημα τῶν δύο Αἰγύπτων. . . .

* * *

Καβαλικεύομε. Ὁ ἥλιος δείχνει μεσημέρι. Μέσα σὲ μιὰ ἔκτασι καλλιεργημένη, ποῦ συνορεύει ὅμως μετὰ τὴν ἔρημο, οἱ μισοσυντριμμένοι κολοσσοὶ «τοῦ Μένωννα» βαρέθηκαν νὰ κυττάζουν αἰῶνες τώρα τὸ Νεῖλο : Εἰκονίζανε τὸν Ἀμένωφι τρίτο καθισμένο στὸν κυβικὸ θρόνον του μετὰ τὰ χέρια ἀφισμένα πάνω στοὺς μηρούς — πολὺ κοντὰ τῶνα στ' ἄλλο τὰ γόνατα, στὸ κεφάλι τὸ διπλὸ στέμμα — καὶ τὸ φοβερὸν οὐραῖο, τὸ συμβολικὸ φίδι τῆς βασιλικῆς δυνάμεως.

Ἦτανε στὴν εἴσοδο μεγάλου ναοῦ οἱ δύο κολοσσοὶ τοῦ Ἀμένωφι.

Κυττάζω τὶς λεπτομέρειες τῶν «ἀρχιτεκτονικῶν» αὐτῶν ἀγαλμάτων. Ἀπὸ κάθε μεριά τοῦ θρόνου δύο γυναῖκες στεφανωμένες — ἡ βασίλισσα καὶ ἡ μητέρα τοῦ Φαραῶ. Οἱ Νεῖλοι κρατοῦνε τὸ λωτὸ καὶ τὸν πάπυρο, σύμβολα τῶν δύο Αἰγύπτων. Ἡ μητέρα εἶναι ἡ Μαντεμούα. Τὴν εἶδαμε στὴ σκηνὴ τῆς θεογαμίας τοῦ Λουξορ. Ἡ βασίλισσα εἶναι ἡ Τίι.

Οἱ κολοσσοὶ ἦτανε μονόλιθοι. Τὸ ὕψος των — μετὰ τὸ βάθος—20 μέτρα. Τὰ πόδια τους ὡς τὸ γόνατο τρία μέτρα.

Ὁ νοτινὸς διατηρεῖται καλύτερα. Ὡστόσο ἀπ' τὸ δεξιὸν τοῦ χέρι μένει μόνο ἡ γροθιά. Οἱ κνήμες του ἀκρωτηρια-

σμένες. Τὸ σῆθος του καὶ τὸ πρόσωπο παραμορφωμένα.
Ἄλλὰ τὸ προφίλο ἔχει ἀκόμη κάποιαν ἀνθρώπινη ἔκφρασι.

* * *

Καὶ ὁ κολοσσὸς ποῦ λαλοῦσε ; Ἦταν ὁ ἄλλος—ὁ βορινός : Καθὼς ἔβγαινε ὁ ἥλιος — ἱστοροῦνε — ἦχοι μελωδικοί ἀναβροῦσαν ἀπὸ τὴν πέτρα του. Καὶ οἱ Ἕλληνες, ὅταν τοὺς πρωτάκουσαν θυμηθῆκαν τὸ Μέμωνα : Φαντασθήκανε πῶς φωνάζει τὴ μητέρα Ἡώ.

Οἱ περιηγηταὶ τοῦ ἀρχαίου καιροῦ — καὶ στὴ Ρωμαϊκῇ ἐποχῇ γέμιζε ξένους ἢ Αἴγυπτος—ἐπήγαιναν, ὅταν ἐφθάνανε στὰς Θήβας ν' ἀκούσουν τοὺς μαγικοὺς ἦχους. Ἕνας Μάρκος Ἀνίκιος Βέρος 14 φορὲς πῆγε καὶ 14 φορὲς ἄκουσε τοὺς ἦχους αὐτοὺς — τὴν ὥρα ἀκριβῶς ποῦ ὁ ἥλιος ὑψωνότανε πάνω ἀπὸ τὰ βουνὰ τῶν Θηβῶν. Τί περίεργος χασομέρης !

* * *

Τοὺς ἄκουσαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι τοὺς ἦχους καὶ γράψανε πιστοποιῶντας τὸ πρᾶγμα στὰ πόδια τοῦ κολοσσοῦ. Ἄλλὰ, ὅταν ὁ Σεπτίμιος Σεβήρος, ὕστερ' ἀπὸ χρόνια πολλὰ, θέλησε νὰ κλείσῃ μιὰ σχισμὴ ποῦ ἦτανε στὸ σῶμα τοῦ ἀγάλματος, ὁ Μέμωνας δὲν ἐπικαλέσθηκε τὴν Ἡώ. Ἡ σχισμὴ λοιπὸν ἀνάβρουζε τοὺς ἦχους ; Κανεὶς δὲ μπόρεσε πειστικὰ νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ τὸ φαινόμενο.

* * *

Τοὺς ἦχους ἀκούσανε πολλοί : Ὁ Στράβωνας, ὁ Πανσανίας, ὁ Γιουθενάλης — ὁ σατυρικός τῆς Ρώμης. Τοὺς ἄκουσαν ἀνώτεροι ὑπάλληλοι τῆς Ρωμαϊκῆς διοικήσεως. Τοὺς ἄκουσε καὶ ὁ Αὐτοκράτορας Ἀδριανός, ὅπως μαρτυρεῖ

τὸ ποίημα τῆς Βαλβίλλας ἢ ὁποῖα τότε συνόδευε. Τοὺς ἄκουσε κ' ἕνας Ἑλληνας ποιητής, ὁ Ἀσκληπιόδοτος καὶ τραγούδησε:

Μάθε τῆς θάλασσας θέαινα, Θέτι,
πῶς ὁ Μέμνωνας ζῆ. Κι' ἀπ' τὴ λάμψι σου
στέλνει φωνὴ θερμαινόμενος — κάτω ἀπ' τὰ ὄρη
τῆς Λιβύης, ποῦ μέγας ὁ Νεῖλος
τὶς ἑκατόμυλες Θῆβες χωρίζει σὲ δύο.

* * *

Στὶς δύο μετὰ τὸ μεσημέρι φθάσαμε στὴν ἀποβάθρα τοῦ Νεῖλου. Ἡ βάρκα μᾶς ἐπερίμενε. Μπήκαμε. Περάσαμε σιγὰ τὸ ποτάμι.

Ἔστερ' ἀπὸ ἕνα καλὸ γεῦμα κ' ἕναν καλὸν ὕπνον ὁ ἐγκέφαλος «μηρυκάζει» — νὰ μὲ συγχωρῆτε — εὐχάριστα τὴν ἀνάμνησι τῶν πολλῶν, περιπετειῶν μιᾶς ἡμέρας....

* * *

Τὸ πρωῖ: Τελευταία ἐπίσκεψις στὸ ναὸ τοῦ Λουῆξορ. Ἐκαμα ἔπειτα γῦρο στοὺς ἐσωτερικοὺς δρόμους τῆς κομπολῆς. Ἀρχαιοπῶλες — πόσοι ἀρχαιοπῶλες. Πόσες ἀληθινὲς καὶ ψεύτικες ἀρχαιότητες — περισσότερες οἱ ἀληθινές. Ἐδῶ ἕνα πόδι μούμιας φασκιομένο στὶς κορδέλες του, ἐκεῖ ἕνα χέρι, ἀγαματάκια, ἀνθρωποειδῆ φέρετρα, σκαραβαῖοι — πόσο καλὰ ἀντιγράφουν τοὺς γνήσιους! —

Χρυσικοί, ἔμποροι ἀργυρόπλεκτων ὑφασμάτων — προῖόντων τοῦ Ἀσσιούτ. — Ἐκεῖ ἕνας Κόπτης τεχνίτης τρώει μιὰ σκληρὴ πολύτιμη πέτρα μὲ τὸν τροχό. Ἐδῶ ἕνας ἄλλος πουλεῖ φτερὰ καὶ ψόφιους κροκόδειλους. Παραπέρα πουλοῦν κομπολόγια, μυιγοδιῶχτες ἀπὸ τρίχες ἀλόγου ἢ λεπτὰ φύλλα πλεγμένα — πολύχρωμα κοφίνια....

Τὸ βράδυ μπῆκα στὸ τραῖνο.

Ὅταν ἐξύπνησα τὸ πρωΐ, ὁ ἥλιος χρωμάτιζε χρυσοκίτρινη τὴν κλιμακωτὴ πυραμίδα τῆς Σαχάρας. . . .

* * *

Στὸ Μουσεῖο τοῦ Καΐρου πῆγα τελευταῖα νὰ ἰδῶ ἄλλο εὔρημα τοῦ τάφου τοῦ Τουταγχαμών: Ἕνα κρεββάτι, ἀπὸ μαῦρο ξύλο βαμμένο, μὲ κυνοκεφάλους καὶ τὸ θεό, ποῦ διώχνει τὰ κακὰ ὄνειρα, στὸ προσκέφαλο, μὲ τὴ σχοινόπλεχτη κοίτη, τὴ σοφὴ καμπύλωσι, ἀνάλογη πρὸς τῶν ἄλλων κρεββατιῶν τοῦ Μουσείου. Τὸ μέρος ποῦ θάναπνευε τὰ πόδια τοῦ πλαγιασμένου ἦτανε σχεδὸν εἰς τὸ ὕψος τοῦ μέρους ποῦ θ' ἀκουμποῦσεν ἡ κεφαλὴ. . . . Ξαναεῖδα τὰ χαριτωμένα ἀλάσαστρα — τὸ θρόνο μὲ τὸν ἡλιακὸ δίσκο στὸ ἐρεισίνωτο καὶ τὸ βασιλέα μὲ τὴ βασίλισσα — τὸ χαμηλὸ παραλληλόγραμμο σκαμνὶ μπροστὰ ἀπ' τὸ θρόνο ὅπου ἦταν ἡ χρυσὴ παράστασις τῶν 9 βαρβάρων λαῶν, τοὺς ὁποίους πατοῦσεν ὁ Φαραώ, μὲ τὰ ποδάρια του — τὸ περίτεχνο ἄλλο κάθισμα, τόσο ἀναπαυτικόν, ὅσο βέβαια δὲν εἶναι τὰ καθίσματα τῆς νέας τέχνης, τὸ ξύλινο ἄγαλμα ποῦ εἰκονίζει τὸ νεαρὸ βασιλέα μὲ τὸ περήφανο πηγούνι, τὰ πολὺ μεγάλα μάτια, τὰ περήφανα μάτια, τὸ μικρὸ ἀριστούργημα — ἐν ἀγαλματάκι ἀξιολάτρευτης λεπτότητος — θηλυκῆς. . . .

Ἐπειτα προχώρησα πρὸς τὴν αἴθουσαν ποῦ ἀναπαύονται οἱ μούμιες: Εἶδα ἀνάμεσ' ἀπὸ τὴ γυάλινη θήκη τὸ Ραμοσὴ δεύτερο, καὶ προσπάθησα στὰ σουρωμένα χαρακτηριστικὰ τῆς μούμιας νὰ ἰδῶ τὸ μεγάλο Φαραώ, ὅπως τὸν εἰκονίζει τὸ λαμπρὸ ἄγαλμα στὸ Τουρῖνο. Εἶδα τὸ Σέτι πρῶτο, εἶδα τοὺς Φαραῶ τῆς 19ης καὶ τῆς 18ης δυναστείας — εἶδα τὰ ξερὰ λουλούδια μὲ τὸ ἀνέπαφον ἀκόμη σχῆμα ἀπάνω ἀπὸ τὸ κλειστὸ φέρετρο τοῦ Ἀμένωφη πρώτου,

εἶδα τίς βασίλισσες καὶ τίς ἀρχόντισσες μὲ τὰ βαμμένα
μαλλιά — διατηροῦνε τὸ χρῶμα τους ὕστερ' ἀπὸ τόσες χι-
λιάδες χρόνια —, εἶδα τὸ ξύλινο βασιλικὸν ἄρμα, τὸ ὄρθιο
ὑπερφυσικὸ μιᾶς ὑπεροπτικῆς πριγκίπισσας φέρετρο —,
τοὺς θησαυροὺς τῶν τάφων καὶ προσπάθησα — δὲν προσπά-
θησα διόλου — νὰ ξεχωρίσω, εἶδα : τὴ χρυσὴ πεταλοῦδα τοῦ
Αἴγυπτιακοῦ μυστηρίου νὰ φτερουγᾷ στὸ ἡμίφως. . . .

* * *

Ἐτρέμανε τὴν ἐκμηδένισι. Διψοῦσαν αἰωνιότητα. Ἡ
ζωὴ τους ἦτανε κυριαρχημένη ἀπ' τοῦ θανάτου τὸ φόβο,
ἀπὸ τὴν πείνα τῆς ἀδιάκοπης ζωῆς. Καὶ πιστεύανε — ὠ-
ραία χίμαιρα — πῶς μποροῦσαν νὰ χορταίνουν αὐτὴ τὴν
πείνα τους, πῶς μποροῦσαν νὰ ὀχυρώνουνε τὴν προσωπι-
κότητα τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τοῦ χρόνου.

Ἀνεβαίνοντας τὸ θρόνο τοῦ Ὄρου ὁ Φαραὼ τῶν Θη-
βῶν πρῶτα-πρῶτα φρόντιζε νὰ ἔβρη τὸν ἀρχιτέκτονα τοῦ τά-
φου του. Καὶ ὁ τάφος ἀρχίζε νὰ σκαλίζεται στὴν πλεόν
κρυφῆ γωνιά — στὸ πλεόν ἀπόκρημνο μέρος τοῦ Μπάμπ-
Ἐλ-Μολούκ. Ἡ κατασκευὴ διαρκοῦσε πέντε καὶ δέκα καὶ
εἴκοσι — καὶ πολὺ περισσότερα χρόνια — ὅλα τὰ χρόνια
τῆς βασιλικῆς ζωῆς τοῦ Φαραώ. Ὁ ἀρχιτέκτονας ἔσκαβε τὴ
«σύριγγα» στὸ βράχο — ἕναν ἀληθινὸ λαθύρινθο, τοπο-
θετοῦσε τὴν κορύπτη γιὰ τὸ νεκρὸ σὲ μέρος τοῦ τάφου ποῦ
δὲν ὑποψιαζόταν κανεὶς. Ὅλα τὰ στρατηγήματα τ' ἀρχι-
τεκτονικὰ μπαίνανε σ' ἐνέργεια. Οἱ τοῖχοι, τὰ ταβάνια τοῦ
βράχινου τάφου γεμίζανε μαγικὲς παραστάσεις — ὅ,τι χει-
αζότανε νὰ ὀπλίση τὸ ἄλλο συστατικὸ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ Κά,
γιὰ ὅλες τίς περιπέτειες — γιὰ τὴ συνέχεια τῆς ζωῆς χιλιάδες
χρόνια μέσα στὴ σύριγγα — ἔξω ἀπ' τὴ σύριγγα, στὸ φῶς
τοῦ μεγάλου Ρά, ἢ στοὺς κάμπους τοῦ Ἰαλού, τὰ ἐπίγεια
Ἡλύσια τῆς Αἴγυπτιακῆς προσδοκίας.

Θεολογία πολὺ μπερδεμένη, θὰ πῆτε. Θρησκευτικὴ ἀντίληψις ὕλικὴ τῆς ἄλλης ζωῆς. Πιθανότατα. Ἄλλ' ἀδιάφορο: Δὲ μᾶς ξεφεύγει τὸ νόημά της. Καὶ τὸ νόημα εἶναι: Δίψα αἰώνιας ζωῆς, φόβος ἑξαφανισμοῦ, — ἑξατμίσεως τῶν πολυτίμων στοιχείων τῆς προσωπικότητος.

Γι' αὐτὸ βρῆκε πολὺ χειρότερη ποινὴ, ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν χριστιανικὴν, ἢ Αἰγυπτιακὴ φαντασία κατὰ τῶν κακῶν: Τὸ φοβερὸ θεριὸ τῶν σκηνῶν τῆς ψυχοστασίας τοῦ Ὁσίου ἔτρωγε τὴν ψυχὴν τῶν ἀδίκων!

Ποῖος τρομερότερος ἠθικὸς κολασμὸς ἀπὸ τὸ θάνατο τῆς ψυχῆς; Τὸ αἰώνιο βασάνισμα στὴ «γέννα τοῦ πυρὸς» φαίνεται λίγο — ἂν συγκριθῇ μὲ τὸ πνίξιμο τῆς προσωπικότητος στὴ μουγγὴ θάλασσα τοῦ τίποτε!

Τὸ τύπωμα τοῦ βιβλίου τούτου τελείωσε στίς
30 Νοεμβρίου 1923, στὸ τυπογραφεῖο τοῦ κ.
Ν. ΜΗΤΣΑΝΗ, γιὰ λ)σμὸ τῆς ἐκδοτικῆς Ἐ-
ταιρίας "ΓΡΑΜΜΑΤΑ" Ἀλεξανδρείας.

LITHOGRAPHE - ABDEL MALIK
MAY 1980 - ALEX.